

ARVIOINTITUTKIMUS OSANA NUORISOTUTKIMUKSEN TYÖKENTTÄÄ

Merja Kylmäkoski

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura

Taitto: Milla Koski

© Nuorisotutkimusseura ja Merja Kylmäkoski

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura

ISBN: 952-5464-02-4 (PDF)

Helsinki 2003

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto

Olympiastadion, Eteläkaarre

00250 Helsinki

p. 09-348 24326

fax. 09-454 4837

sähköposti: verkosto@alli.fi

SISÄLLYS

Johdanto	4
I Mitä on arviointitutkimus	
Nuori tutkimusala	6
Arviointitutkijan paikka	9
II Arviointitutkimus ja kenttätyö	
Tutkijan rooli Tampereen KOHO-projektissa	23
Tutkijaroolin onnistumisen eväät	28
Nuorten haastattelut	31
Muut haastatteluaineistot	48
III Arviointitutkimuksen kehityslinjoja	
Laadun arviointi	53
BSC-mallin hyödyntämismahdollisuudet arvioinnissa	57
Projektin tulosten konkretisointi	64
Arviointitutkimus ja poliittinen päätöksenteko	65
Arvioinnin uskottavuus	70
Lopuksi	72
Lähteet	74

JOHDANTO

Toimin vuosina 2001–2002 Nuorisotutkimusverkoston rahoituksella ulkopuolisena arviointitutkijana Tampereella 2001–2002 toimineessa kaksivuotisessa KOHO-projektissa. Tämä teksti pohjautuu kokemuksiini KOHO-projektin arvioitsijana ja kokemuksistani nousseisiin ajatuksiin arviointitutkimuksesta nuorisotutkimuksen osa-alueena.

Kun aloitin työni, minua askarrutti, miten nuorisotutkimuksen sisällä tehtävä arviointitutkimus mahdollisesti eroaisi muusta arviointitutkimuksesta. Työni alkuvaiheessa toivoin, että pystyisin muotoilemaan joitakin yleispäteviä ohjeita arviointitutkijan roolin rakentamisesta kenttätyössä tai kirjoittamaan “arviointitutkimuksen aapiskirjan” arviointia aloittelevan nuorisotutkijan tueksi, mutta mitä pidemmälle työni eteni sitä vaikeammalta yleistysten tekeminen alkoi tuntua. Päädyin pohtimaan haastattelutilanteita ja yleensäkin ihmisten kanssa työskentelyä sekä sitä, miten tutkija käyttää omaa persoonallisuuttaan työvälineenä. Jälkeenpäin arviointitutkimuskokemukseni puntaroidessani keskeisin tutkijan työn onnistumisen edellytys on mielestäni, että tutkijan roolista on selvästi sovittu asianosaisten kanssa jo ennen tutkijan työn alkamista. Tutkijan kenttätyöskentelyn menestyksellisyyden osalta taas on tärkeää osata ja jaksaa kuunnella nuoria ja heidän parissaan työskenteleviä. Raporttia kirjoitettaessa on pyrittävä olemaan mahdollisimman totuudenmukainen, rehellinen, tasapuolinen ja oikeudenmukainen. Onnistumiset ja osaaminen on raportoitava, mutta myös ongelmat ja epäkohdat on kirjattava: ei ole peilin vika, jos kuva ei ole kaunis. Arviointitutkijan työssä – kuten monessa muussakin ihmisten parissa tehtävässä työssä – vastaan voi tulla hyvinkin yllättäviä ja hankaliakin tilanteita. Arvioitsi-

jan on koetettava selviytyä niistä noudattamalla ammattietiikkaa, käyttämällä maalaisjärkeä ja tekemällä parhaansa.

Seuraavilla sivuilla pyrin ensin selvittämään lyhyesti, mistä arviointitutkimuksessa on kyse esittelemällä tutkimusalan eräiden keskeisten kirjoittajien¹ osittain vastakkaisiakin näkemyksiä arviointitutkimuksesta ja arviointitutkijan roolista. Ensimmäisen osion tavoitteena on tarjota arviointitutkimukseen perehtymättömälle lukijalle perustiedot tutkimusalasta ja johdattaa hänet lähteille. Arviointitutkimukseen jo entuudestaan syventyneet lukijat voivat lukea tekstin ensimmäisen osion kursorisesti. Tekstin toisessa, empiirisessä osassa käsitellään tutkijan roolin määrittelyä ja (seuranta)haastatteluiden tekemistä. Tekstin kolmannessa osassa pohditaan nuorisotutkimuksen sisällä tehtävän arviointitutkimuksen kehittämistä esittelemällä osa-alueita, joilla kehitystyötä voitaisiin tehdä. Tässä osassa käsitellään myös arviointitutkijoiden ja päätöksentekijöiden välistä työnjakoa. Tekstin lopussa pyritään vielä luonnostelemaan joitakin toimenpidesuosituksia.

---

1. So. lähinnä Michael S. Scriven, Daniel Stufflebeam, Robert E. Stake, David M. Fetterman, Egon G. Guba, Yvonna S. Lincoln, Michael Quinn Patton, Peter H. Rossi ja Howard E. Freeman.

I MITÄ ON ARVIOINTITUTKIMUS?

Nuori tutkimusala

On olemassa hyvin monenlaista arviointia. Nuorisotutkimuksenkin piirissä arvioinnilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi akateemisen oppineisuuden arviointia tai nuorison parissa työskentelevien toimijoiden tai hankkeiden arviointia. Tässä tekstissä arvioinnilla tarkoitetaan jälkimmäistä arvioinnin lajia. Projektiarvioinnin kysyntä on varsinkin ESR-hankkeiden myötä lisääntynyt nuorisotutkimuksessa. Nuorisotutkimuksessa tehtävää akateemisen oppineisuuden arviointia, so. lähinnä opinnäytetöiden ja akateemisten tutkimusten arviointia, ei tässä tarkastella. Puhuttaessa esimerkiksi nuorille tarkoitettujen hankkeiden arvioinnista arviointi ymmärretään useimmiten sektoritutkimukseksi, jota pidetään varsinaista tieteellistä tutkimusta vaatimattomampana tutkimuksen lajina. Tämä on seurausta arvioinnille asetettavista käytännön tiedontarpeen ja sovellettavuuden vaatimuksista, jotka juontavat juurensa tieteenalan syntyhistoriasta.

Arviointi- tai evaluaatiotutkimuksen ensimmäinen tuleminen liittyy 1960–70-lukujen² suunnitteluoptimismiin Yhdysvalloissa. Suomeen arviointitutkimus tuli 1970-luvulla, jolloin sitä alettiin soveltaa

---

2. Madaus, Stufflebeam ja Scriven huomauttavat, että huolimatta siitä, että arviointibuumi nousi vasta 1960-luvun lopulla arvioinnilla on pitkä historia, joka ulottuu 1800-luvulle saakka. He nimittävät arvioinnin historian ensimmäistä vaihetta (1800–1900) reformaation ajaksi. Tällöin Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa pyrittiin uudistamaan opetustoimea ja sosiaalitoimea: koulutoimen tarkastajat vierailivat vuosittain kouluissa ja raportoivat havaintojaan ja sosiaaliohjelmaa arvioitiin komissioissa ja kuulemistilaisuuksissa. (Madaus, George F. – Daniel Stufflebeam – Michael S. Scriven, “Programme Evaluation: A Historical Overview” teoksessa Madaus, George F. – Daniel Stufflebeam – Michael S. Scriven (eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on*

opetuslalla.³ Arviointitutkimus on siis varsin nuori ja edelleen voimakkaasti kehittyvä tieteenala. Arviointitutkimus on, kuten Michael Scriven toteaa, syntynyt arviointikäytännön ja tieteen liitosta kivuli-aasti. Tämä käytännön ja teorian kohtaaminen on aiheuttanut arviointitieteelle tiettyä identiteetikriisiä sen suhteen, kumpaan maailmaan arviointi kuuluu.⁴ Tästä syystä Suomessakin on esiintynyt rajankäyntiä sen suhteen, onko arviointi tieteellistä tutkimusta vai ei. Kuten Petri Virtanen toteaa, tämän kiistelyn mielekkyys on kuitenkin kyseenalaista.⁵

Edellä esitetyn Scrivenin määritelmän mukaan puhuttaessa arvioinnista tieteenalana arvioinnissa on kyse “entiteettien ansion (merit) ja arvon (worth) määrittelemisestä ja arvioinnit ovat tämän prosessin tulos”⁶, toisin sanoen jotakin nuorisoprojektia arvioitaessa on pyrittävä selvittämään toiminnan ansiot ja heikkoudet suhteessa toisiin toimintavaihtoehtoihin ja vastaaviin projekteihin sekä projektin merkitys kyseisessä kontekstissa. Scrivenin määritelmä ei kuitenkaan ole ainoa tapa määritellä arviointitutkimus, vaan se voidaan määritellä esimerkiksi Stufflebeamin tavoin “prosessiksi, jolla hankitaan hyödyllistä informaatiota päätöksentekoa varten.”⁷ Rossin ja Freemanin usein lainatussa evaluaatio-oppikirjassa puolestaan

---

Education and Human Services Evaluation. Kluwer-Nijhoff Publishing 1983, 4–6.) Guba ja Lincoln puolestaan nimittävät suurin piirtein vastaavaa jaksoa arvioinnin historiassa arvioinnin ensimmäiseksi sukupolveksi, jota luonnehti mittaaminen. Tänä ajanjaksona käsitteitä mittaaminen (measurement) ja arviointi (evaluation) käytettiin synonyymisesti ja molemmat käsitteet esiintyivät usein aihepiiriä käsitelvien kirjojen otsikoissa, joskin käsite “mittaaminen” esiintyi aina ensin nimessä. (Guba, Egon G. – Yvonna S. Lincoln, *Fourth Generation Evaluation*. Sage Publications 1989, 22–26.)

3. Eräsaari, Risto – Tuija Lindqvist – Mikko Mäntysaari – Marketta Rajavaara, *Arviointi ja asiantuntijuus*. Helsinki 1999, 20–21.

4. Scriven, Michael, “Evaluation as a Discipline”, *Studies in Educational Evaluation*, Vol. 20 1994, 148.

5. Virtanen, Petri, “Evaluointia, arviointia vai arviointitutkimusta” *Nuorisotutkimus* 4/1997, 54–55.

6. Scriven 1994, 152.

7. Stufflebeam, Daniel L., “The CIPP Model for Program Evaluation” teoksessa Madaus, George F. - Michael S. Scriven - Daniel L. Stufflebeam (eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. Kluwer-Nijhoff Publishing 1983, 120.

arviointitutkimus määritellään “systemaattiseksi yhteiskuntatieteellisten tutkimusprosessien sovellukseksi sosiaalisten interventio-ohjelmien käsitteellistämisen, suunnittelun, toteutuksen ja hyödyllisyyden arvioimiseksi (assessing)”⁸. Rossin ja Freemanin mukaan arviointitutkimus on yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, ja sen tekijöillä on yleensä jonkinlainen yhteiskuntatieteellinen koulutus⁹. Arviointitutkimus on kuitenkin muutakin kuin menetelmien sovellusta Rossin ja Freemanin määritelmän mukaan: se on myös poliittista ja manageriaalista toimintaa. Se on yksi osatekijä prosessia, jossa tehdään poliittisia päätöksiä ja päätetään ihmisten elinoloja parantavien ohjelmien suunnittelun, toimeenpanon tai jatkon rahoittamisesta.¹⁰ Nuorille tarkoitettujen ohjelmien tai projektien arviointi on siis yksi osa nuorisopoliittista päätöksentekoprosessia. Arvioinnit ovat tämän vuoksi politiikanteon välineitä ja siksi niihin kohdistuu monenlaisia odotuksia, ja arvioitsija voi toisinaan huomata joutuneensa keskelle politikointia ja erilaisten intressien ristivetoa.

Nuorten keskuudessa tehtävää työtä voidaan arvioida monessa eri vaiheessa ja itse arviointikin voidaan tehdä eri menetelmin tai erilaista arviointinäkökulmaa käyttäen.¹¹ Arviointi voi tapahtua hankkeen alkuvaiheessa, jolloin selvitetään ohjelman käynnistämisen ehtoja ja sen mielekkyyttä. Arviointi voi myös olla prosessiarviointia, jolloin arvioinnin tavoitteena on tuottaa informaatiota, jonka avulla työskentelyä voidaan kehittää tai sitten arviointi voi olla summatiivista hankkeen lopussa tapahtuvaa arviointia. Arvioinnin suorittavan tutkijan rooli vaihtelee sen mukaan, missä vaiheessa arviointi tehdään ja millaisen teoreettisen taustan hän on omaksunut. Tutkijan kannalta työtehtävä on mielenkiintoisin silloin kun hänellä on

---

8. Rossi, Peter H., - Howard E. Freeman, *Evaluation. A Systematic Approach* 5. Sage Publications (1979) 1993, 5.

9. Emt., 52.

10. Emt., 15.

11. Myös Virtanen korostaa artikkelissaan arviointitutkimuksen kontekstisidonnaisuutta ja tarvetta soveltaa erilaisia menetelmiä (Virtanen 1997, 55). Ylipäätään yhteiskuntatieteellisessä (tai humanistisessa) tutkimuksessa kannattaisi pyrkiä ennakoluottomampaan menetelmien käyttöön ja niiden innovatiiviseen yhdistämiseen. Sanalla menetelmä, metodi, tarkoitetaan alkuaan tietä, jota pitkin kuljetaan. Mene-

mahdollisuus olla mukana projektin kaikissa vaiheissa aina alkuihdeinnista toiminnan lopettamiseen saakka. Tällöin myös hänen roolinsa määrittely on yleensä selkein. Tämä ei kuitenkaan läheskään aina ole mahdollista ja usein tutkija saa arvioinnin tehtäväkseen vasta hankkeen päättymisvaiheessa.

Arviointitutkijan paikka

Roolijaon merkitys

Arviointitutkijan roolin huolellinen määrittely suhteessa arvioitavaan projektiin on tärkeää tutkimuksen onnistumisen kannalta. Tutkijan suhde tutkimuksen kohteena olevaan kenttään on monimutkainen kysymys, ja kuten Jaana Lähteenmaa Nuorisotutkimus -lehdessä toteaa, tätä kysymystä ei voitane pohtia liikaa. Eri tutkijat hahmottavat suhdettaan tutkittavaan kenttään eri tavoin ja joskus tutkijan ja kentän välille muodostuu jännitteitä.¹² Mikäli arviointitutkijalle itselleen ja/tai arvioinnin kohteille on epäselvää, mikä on arviointitutkijan suhde heihin, kasvaa arviointitutkijan ja arvioitavien välisten konfliktien todennäköisyys. Esimerkiksi syksyllä 2001 Helsingissä pidetyssä, Nuorisotutkimusverkoston järjestämässä TUHTI-seminaarissa leimahti tutkijoiden ja kentän välinen jännite odottamatta liekeiksi. Osa kentän toimijoista piti tutkijoita oman työnsä tekemisen kannalta tarpeettomina. Tutkijan läsnäolosta ei katsottu olevan hyötyä päivittäisessä työssä, jos tutkija ei tee kentän toimijan rinnalla samaa käytännön työtä. Tutkijapuolella taas tuotiin julki tunteita, joiden

---

telmien avulla tulee voida päästä perille siitä, mitä halutaan selvittää eikä tyytyä selvittämään vain sitä, mikä on yhden menetelmän keinoin mahdollista. Myös Marja Holmila painottaa arviointitutkimuksen monitieteellistä luonnetta ja siitä seuraavaa monimenetelmällistä lähestymistapaa (vrt. Holmila, Marja, "Evaluatitotkimuksesta sosiaalitieteissä" teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulostavasta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki 1999, 47 ja 48–49).

12. Jaana Lähteenmaan pääkirjoitus, *Nuorisotutkimus* 1/2002, 1–2.

mukaan kenttäväki ei suvaitse toimintansa rakentavaakaan kritisointia ja pettymystä siitä, että tutkijoiden tutkimuksillaan kenttäväelle tuomasta julkisuudesta ja sitä kautta rahoituksesta ei kiitosta aina ole kuulunut. Konfliktin pohjalta on löydettävissä epäetietoisuus siitä, mitä tutkija oikeastaan tekee kentällä ja mikä on hänen työnsä kentän toimijoille ja käytännön hankkeille tuoma lisäarvo.

Arvioitsijan ja arvioinnin kohteena olevien väliset konfliktit ovat yleismaailmallisesti tunnettu ilmiö ja melkeinpä väistämättömiä. Tämä on seurausta siitä, että arvioinnin kohteena olevassa pienimuotoisessakin toiminnassa on aina mukana osakkaita, joiden edut ovat joissakin asioissa ristiriitaisia ja oli arvioinnin tulos mikä hyvänsä, niin kaikki eivät ole siihen tyytyväisiä. Arvioinnin tekeminen edellyttää päätelmien tekoa ja jotkut asianosaiset saattavat kokea arvioitsijan objektiiviset päätelmät kritiikiksi.¹³ Toisinaan konflikteja saattaa syntyä myös arvioitsijan ja arvioinnin ostajan välille. Näin saattaa käydä, jos arvioinnin tulokset eivät tue heidän kannattamaansa politiikkaa tai ohjelmia. Tällöin arvioitsija joutuu hyvin vaikeaan tilanteeseen, koska erimielisyydet arvioinnin tilaajan kanssa saattavat jatkossa vaikeuttaa arvioitsijan mahdollisuuksia saada uusia arviointitehtäviä.¹⁴ Tästä syystä arvioitsijalla olisi hyvä olla jokin taustayhteisö, joka voisi tarvittaessa pehmentää konfliktia. Arviointia tekevien nuorisotutkijoiden osalta on onnekasta, että monet arviointitoimeksiannot tulevat Nuorisotutkimusverkoston välityksellä. Tällöin arvioitsijaan kohdistuva paine on pienempi kuin jos hän olisi puhtaasti freelance-arvioitsija. Suomalaisen nuorisotyön arviointia olisikin järkevää koordinoida entistä enemmän Nuorisotutkimusverkoston kautta. Tästä hyötyisivät myös arvioinnin kohteet ja niiden tilaajat: Nuorisotutkimusverkoston toimiessa arviointitutkijan kriittisenä keskustelufoorumina arviointitutkimukset ovat samalla automaattisesti akateemisen kritiikin ja arvioinnin piirissä.

---

13. Rossi – Freeman 1993, 407.

14. Emt., 410.

Ulkopuolinen ja sisäinen arvioitsija

Arvioitsijan roolista projektissa on keskusteltu paljon arviointitutkimuksessa. Yksinkertaisin roolijako on määritellä arvioitsija joko ulkopuoliseksi tai sisäiseksi arvioitsijaksi. Rossin ja Freemanin mukaan sekä ulkopuolisen että sisäisen arvioitsijan roolissa on etunsa, mutta olennaisinta on, että arvioitsijalla itsellään sekä arvioinnin kohteilla ja tilaajilla on selkeä käsitys siitä, mikä arvioitsijan rooli on suhteessa arvioinnin kohteeseen.¹⁵ KOHO-projektissa rooliksi määriteltiin yhteisesti ulkopuolinen arvioitsija. Kokemukseni perusteella tämä oli onnistunut määrittely, sillä ulkopuolisuus osoittautui hyväksi tutkijan strategiseksi ominaisuudeksi, joka antoi toimintatilaa arviointityölle.

Edellisen perusjaottelun lisäksi arviointitutkijan rooleja on luokiteltu muillakin tavoin eri lähteissä. Esimerkiksi Eleanor Chelimsky kokoaa tutkimuskirjallisuudessa käytyä keskustelua tutkijan roolista kolmen eri perspektiivin avulla: 1) tuloksellisuusperspektiivi (accountability perspective), jossa arviointia tehdään tulosten tai tehokkuuden mittaamiseksi, 2) kehitysperspektiivi (development perspective), jossa arvioinnin avulla pyritään vahvistamaan instituutioita ja 3) tietoperspektiivi (knowledge perspective), jossa arvioinnilla pyritään jonkin tietyn alueen tai alan perusteellisempaan ymmärrykseen. Näistä ensimmäinen tuottaa tietoa julkisen tai yksityisen sektorin päätöksentekijöille. Toisinaan tuotettu informaatio saattaa olla hyvinkin yksinkertaista ja rajoittua pelkästään toiminnan dokumentointiin tai toteamukseen, saatiinko uusin keinoin aikaan muutosta vai ei. Tavallisesti kuitenkin tavoitteena on osoittaa, mistä tekijöistä muutoksen aikaansaaminen on riippuvainen. Tehokkuutta mitattaessa puolestaan vertaillaan kustannuksia samaan tai samankaltaiseen ohjelmaan tai tuotteeseen. Kehitysperspektiiviä käytetään arvioinnissa parantamaan organisaation suorituskykyä. Toisinaan tätä perspektiiviä edustavat arvioitsijat voivat vaikuttaa pikemminkin arviointikonsulteilta kuin arvioitsijoilta. Tietoperspektiivistä nousevalla ar-

---

15. Emt., 438–439.

vioinnilla taas pyritään synnyttämään syvempää ymmärrystä ja selityksiä. Tärkeä tavoite tässä perspektiivissä on lisätä tietämystä ongelmien taustalla olevista tekijöistä ja ehdotettujen ratkaisujen todennäköisestä toimivuudesta. Lisäksi pyritään avaamaan toteutetun intervention taustalla olevaa teoriaa ja logiikkaa tai niiden puutetta.¹⁶

Arviointitutkijoista Fetterman edustaa kehitysperspektiivistä nousevaa näkemystä arvioitsijasta partnerina. Scriven puolestaan edustaa vastakkaista tuloksellisuusperspektiiviin perustuvaa näkemystä, jonka mukaan arvioitsijan on säilytettävä itsenäisyytensä ja riittävä etäisyys voidakseen olla objektiivinen arvioitsija. Stake puolestaan edustaa jonkinlaista välittävää kantaa näiden kahden näkemyksen välissä: arvioitsija on arviointikohteessaan vieras, joka tekee työnsä huolellisesti, empaattisesti ja hienotunteisesti, mutta joka ei avusta kehitystyössä.¹⁷ KOHO-projektin arviointikokemukseni osoitti, että yhden projektin arviointiin kuului monenlaisia vaiheita, jotka edellyttivät erilaisten perspektiivien käyttöä. Kaksi vuotta kestäneessä KOHO-arvioinnissa käytin kaikkia edellä mainittuja kolmea perspektiiviä arvioinnin kuluessa. Kehitys- ja tietoperspektiivin merkitys korostui tehdessäni prosessiarviointia ja vastaavasti tuloksellisuus perspektiivin merkitys painottui loppuarvioinnissa. Näkökulman vaihtaminen työn edetessä oli tarkoituksenmukaista projektin kokonaisarvioinnin kannalta. Koin perspektiivin vaihtamisen avulla onnistuneeni nostamaan esiin projektin eri osakkaiden näkemyksiä ja luomaan konsensusta projektin osakkaiden näkemysten välille (tästä tarkemmin luvussa “Tutkijan rooli Tampereen KOHO-projektissa”). Itse toimin ulkopuolisena arvioitsijana, mutta edellä esitellyillä perspektiiveillä voidaan luonnehtia myös sisäisen arvioitsijan roolia. Tyypillisin sisäisen arvioitsijan käyttämä perspektiivi on kehitysperspektiivi.

---

16. Chelimsky, Eleanor, “The Coming of Transformations in Evaluation” teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Sage 1997, 10–14.

17. Emt., 18–19.

Yhteen perspektiiviin sitoutumisesta on arvioitsijan roolille muun muassa seuraavia seurauksia: Tietoperspektiivistä ja varsinkin tu-
losvastuullisuusperspektiivistä lähtevien arvioitsijoiden rooli arvioin-
nin kohteesta jää etäiseksi ja heidän voi olla vaikea saavuttaa arvioin-
nin kohteiden hyväksyntää, mutta vastaavasti näiden perspektiivien
edustajien objektiivisuutta voidaan pitää korkeana ja heillä voi olla
paljon vaikutusvaltaa poliittisessa keskustelussa. Kehitysperspektii-
vin edustajat puolestaan pääsevät läheiseen kontaktiin kohteidensa
kanssa tai voivat olla osana tiimiä ja tiimi hyväksyy heidät helposti,
koska heitä ei koeta uhkana, mutta heidän objektiivisuutensa ja vai-
kutusvaltansa poliittiseen debattiin on epävarmaa, koska heidän ase-
mansa ei ole kovin itsenäinen.¹⁸

David M. Fetterman ajatukset asettuvat edellä kuvattuun kehi-
tysperspektiiviin arviointitutkimuksen kentässä. Fetterman puolus-
taa innovatiivista lähestymistapaa arviointiin, jossa ohjelman osalli-
set ja asiakkaat tekevät arviointia itse (empowerment evaluation).
Tässä on kyse nimenomaan ryhmän tekemästä arvioinnista, jonka
valta ei ole peräisin arvioitsijalta vaan ryhmältä itseltään. Tutkija
toimii tämän läpeensä demokraattisen prosessin valmentajana ja hel-
pottajana.¹⁹ Ryhmä on kokonaisuudessaan vastuussa arvioinnista,
ja arvioitsija on tässä hankkeessa muiden kanssa tasavertainen; hän
on 'kriittinen ystävä', joka voi kyseenalaistaa ryhmän ajattelua.²⁰
Fetterman ei kuitenkaan katso ryhmän jäsenten itsensä tekemän
arvioinnin sulkevan pois perinteistä arviointia, vaan pitää niitä kes-
kenään vaihdettavina. Perinteinen, ulkoinen arviointi voi toimia ryh-
män oman arvioinnin tukena tuomalla ryhmän avuksi ulkopuolisen
näkökulman ja vaikkapa auttamalla erilaisten toimintojen ansioiden
ja arvon määrittelyssä. Nämä kaksi arvioinnin lajia eivät ole toisiaan
poissulkevia, mutta ulkopuolisen arvioinnin mukana olo ei ole edel-
lytys ryhmän itsensä tekemälle arvioinnille.²¹ Fettermanin kuva-

---

18. Emt., 21.

19. Fetterman, David M., "Empowerment Evaluation and Accreditation in Higher Education" teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Sage 1997, 382.

20. Emt., 388.

21. Emt., 389.

man lähestymistavan voidaan katsoa olevan varsin lähellä toimintatutkimusta²², jossa kaikki ryhmän jäsenet toimivat tutkijoina tutkijan ruokkiessa keskustelua. Toisaalta Fettermanin lähestymistapaa voi myös kritisoida kysymällä, miten hänen lähestymistapansa eroaa konsultin työstä vai eroaako se lainkaan. Ainakin Fettermanin taannoisen demonstraation²³ perusteella Fettermanin työskentelytapa vaikuttaa huomattavasti enemmän henkilöstökouluttajan kuin arvioitsijan työmenetelmältä.

Robert E. Staken näkemys arvioitsijan roolista asettuu jonnekin Fettermanin ja Scrivenin²⁴ väliin. Hän hyväksyy Jennifer Greenen väitteen, jonka mukaan arvioinnille on luontaista kampanjoida jonkin käsityksen puolesta, kyse on vain siitä, kenen tai keiden käsitystä puolustetaan.²⁵ Stake valaisee kantaansa käyttämällä esimerkkinä erästä omista arviointikokemuksistaan. Rooliaan arvioitsijana Stake rinnastaa vieraaseen, joka on kosketuksissa henkilökunnan kanssa ja joka haluaa tehdä työnsä hienotunteisesti, empaattisesti ja huolella. Samanaikaisesti kuitenkin hänen tiiminsä teki työtä löytääkseen ja ymmärtääkseen laatua. He eivät avustaneet toiminnan parantamisessa tai pitäneet itseään uudistuksen yhteistyökumppaneina. Heidän tehtävänsä oli auttaa erityisesti laadun ja siihen liittyvien operaatioiden itseymmärryksen kasvattamisessa. He tuottivat yksityiskohtaista tietoa ansioista ja heikkouksista sekä tulkitsivat ja keskustelivat asioista.²⁶ Loppuraportissaan Stake ryhmineen päätyi korostamaan toiminnan vahvuuksia suhteessa sen heikkouksiin. Vääristä valinnoista raportoitiin yksityisemmin, kun taas vahvuuksista kerrottiin laajemmallekin yleisölle. Kaiken kaikkiaan loppura-

---

22. Toimintatutkimuksen ja arviointitutkimuksen keskinäisestä suhteesta ks. esim. Holmila 1999, 56–58.

23. Fetterman esitteli menetelmäänsä Suomen arviointiyhdistyksen Empowerment through evaluation -seminaarissa Helsingissä 25.10.2002.

24. Aikaisemmin julkaistussa artikkelissaan *Program Evaluation, Particularly Responsive Evaluation* Stakes kirjoittaa Scrivenin metaevaluaationa esittelemästä päämäärältään vapaasta arvioinnista (goal-free evaluation) kriittisesti ja epäilee, että Scrivenin arvioitsijalta sensitiivisyyttä, rationaalisuutta ja valppauttava vaatuvia arviointitutkimusasetelmia ei pysty toteuttamaan kukaan Scriveniä itseään lukuun ottamatta. (Stake, Robert E., "Program Evaluation, Particularly Responsive Evaluation")

portti laadittiin siten, että se ei lisäisi vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevan tilaajan ahdistusta.²⁷

Staken kertomus arviointiryhmän työstä ja roolista – he eivät pitäneet itseään uudistuksen yhteistyökumppaneina – ja loppuraportoinnissa tehdyistä painotusvalinnoista on ristiriitainen. Jos arvioitsija päätyy loppuraportissaan esitystapaan, joka ei lisää tilaajan epävarmuutta, hän on vähintäänkin uudistuksen yhteistyökumppani, vaikka itse sen kieltääkin. Stake kertoo, että hänelle ja hänen ryhmälleen ei ollut selvää, missä kohdin heidän velvollisuutensa evaluantteja kohtaan päättyy ja missä velvollisuudet arvioinnin tilaajaa kohtaan alkavat.²⁸ Tämä selittää varmasti osin, miksi loppuraportista tuli äärimmäisen hienotunteinen ja miksi asiat haluttiin nähdä parhain päin. Edelleen Staken käsitys arvioitsijan roolista ja siihen mahdollisesti sisältyvästä kampanjoinnista vaikuttaa ainakin kyseisen artikkelin osalta ristiriitaiselta ja jäsentymättömältä: huolimatta siitä, että hän artikkelinsa alussa ja omassa arviointiesimerkissään selkeästi hyväksyy kampanjoinnin osaksi arvioitsijan työtä, hän päättää artikkelinsa kritiikiksi tulkittavaan toteamukseen, jonka mukaan arvioitsijat ovat “kietoutuneet kampanjoinnin verkkoon ja ovat tulleet vasten tahtoaan, joskus omasta tahdostaan, pelkästään osaksi edistämisyrittämiä”²⁹.

Artikkelin päättävä toteamus on linjassa hänen aikaisemmassa tekstissään esiintyvän näkemyksen kanssa, jonka mukaan moni arvioitsija tiedostamattaan tai tietoisesti päättää korostaa arvioinnissaan ohjelman käytännön toteuttajien päämääriä tai keskittyy sellaisiin teemoihin ja muuttujiin, joissa ohjelma todennäköisesti suoriutuu

---

teoksessa Madaus, George F. – Michael S. Scriven – Daniel L. Stufflebeam (eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. Kluwer-Nijhoff Publishing 1983, 290.)

25. Stake, Robert E., “Advocacy in Evaluation. A Necessary Evil?” teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Sage 1997, 471.

26. Emt., 472.

27. Emt., 472–473.

28. Emt., 473.

29. Emt., 475.

hyvin, ja tästä syystä tarvitaan metaevaluaatiota huolehtimaan arvioinnin laadusta.³⁰ Toisin sanoen myös Stake kokee ymmärtäväisen suhtautumisen arvioinnin kohteeseen ongelmalliseksi ja vääristävän arvioinnin tuloksia. Viime kädessä projektin osallistujat joutuvat tilaajan taloudellisen tilanteen huomioon ottavan hienotunteisen arviointiraportin maksumiehiksi. Myös nuorisotutkimuksen puolella joissakin tutkijatapaamisissa on keskusteltu myötätuntoisen arvioinnin haitoista, erityisesti päihdeprojektien kohdalla. Näissä keskusteluissa varsinkin päihdetutkijat ovat painottaneet, että huono projekti voi aiheuttaa niin paljon vahinkoa, että on parempi olla kokonaan tarjoamatta minkäänlaista palvelua kohderyhmälle kuin ohjata heidät huonoon projektiin.

Michael Scrivenin näkemys arvioitsijan roolista on lähes päinvastainen Fettermanin ja Stakesin lähtökohdan kanssa. Scriven painottaa totuuden ja objektiivisuuden merkitystä arvioinnissa ja hänen näkemyksensä mukaan ulkopuolisen arvioitsijan, joka ei ole arvioitavan ohjelman tms. palkkalistoilla, parhaita ohjenuoria ovat etäisyyden ottaminen arvioinnin kohteesta ja objektiivisuus.³¹ Scrivenin mukaan painotuksen tulisi olla olemassa olevassa datassa siinä määrin, että haastattelut voidaan minimoida tai jopa kokonaan välttää, ja silloinkin kun haastatteluita tehdään, niitä tulisi edeltää huomattava määrä evaluaatioinformaatiota, joka ei perustu haastatteluihin. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta etäältä tehdystä arvioinnista hän ottaa esiin päämäärältään avoimen arvioinnin (goal-free evaluation), jossa arvioitsija ei edes puhu arvioitavan ohjelman henkilöstön kanssa tai lue ohjelman suunnitelmaa, vaan keskittyy haastattelemaan ihmisiä, joihin ohjelman tarjoamat palvelut vaikuttavat. Toisinaan haastatteluaan lisäksi osakasotosta.³² Scriven pitää arvioitsijan etäisyyttä arvioinnin kohteesta tärkeänä, koska hän pitää mahdollisena, että henkilökemiat vaikuttavat kielteisesti arvioitsijan objektiivisuuteen ja

---

30. Stake 1983, 290.

31. Scriven, Michael, "Truth and Objectivity in Evaluation" teoksessa Chelmsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Sage 1997, 477–500, ks. erityisesti 481, 486.

32. Emt., 484–485.

vääristävät arvioinnin lopputulosta joko myönteisemmäksi tai kielteisemmäksi kuin mitä se muuten olisi. Lisäksi hän katsoo kanssakäymisen mahdollistavan painostuksen, joka voi vääristää raporttia.³³ Scrivenin huoli ei varmasti ole aiheeton, sillä projektiarviointia tehneet nuorisotutkijatkin ovat kertoneet projektityöntekijöiden kriittistä tutkijaa kohtaan osoittamasta painostavasta arvostelusta tai siitä, miten he ovat tiedostaneet arvionsa lopputuloksen vaikuttavat projektiväen työpaikkojen säilymiseen ja tunteneet huonoa omaatuntoa kriittisen loppuraportin jättämisestä. Oman kokemukseni pohjalta Tampereen KOHO-projektin arvioinnista väitän kuitenkin, että asialla on toinenkin puoli: jos olisin rajoittanut arviointini pelkästään projektin asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden haastattelemiseen, projektista saamani kriittinen palaute olisi ollut olematonta. Sen sijaan projektin työntekijöiden haastatteluissa sekä projektin tuottamien dokumenttien ja toiminnan tarkkailun kautta minulle kertyi tietoa projektin pulmakohdista. Toisinaan työntekijöiden harjoittama itsekritiikki oli paljon ankarampaa kuin mikään kritiikki, jota minä olisin voinut heidän toiminnastaan esittää muiden haastattelujen pohjalta. Tämä on kuitenkin vain oma kokemukseni eikä välttämättä ole yleislettävissä.

---

33. Emt., 486.

Arvioinnin ja konsultoinnin rajankäynti

Scriven katsoo, että sisäisen arvioitsijan rooli on hyvin hankala, koska hän saa palkkansa arvioinnin kohteena olevasta toiminnasta ja vielä sen lisäksi tämä toiminta muodostaa arvioitsijan sosiaalisen ympäristön. Scriven ei pidä tätä yhtälöä täysin ratkaisemattomana, vaikka se onkin valtaisa haaste arvioitsijalle. Hän pitää kuitenkin sisäisen arvioitsijan tuottamaa raporttia ongelmallisena, koska on vaikeaa arvioida, miten pitkälle sisäisen arvioitsijan roolista syntyneet ongelmat on voitu ylittää. Scrivenin mukaan sama kritiikki pätee myös ulkoiseen arvioitsijaan, joka yrittää parhaansa mukaan päästä sisälle arvioitavaan ohjelmaan. Scriven myöntää, että hänen kantansa ei ole kaikkien arvioitsijoiden hyväksymä, vaan monet arvioitsijat haluavat auttaa arviointinsa kohdetta ja heille, samoin kuin heidän asiakkailleen, henkilöstön tukeminen ja kehittäminen ovat arviointiin kuuluvia tärkeitä päämääriä.³⁴ Scrivenin voi siis katsoa suhtautuvan kielteisesti toimintatutkijan tekemään arviointitutkimukseen.

Tämä käsitys vahvistuu tarkasteltaessa Scrivenin näkemystä arvioitsijan (evaluator) ja arviointikonsultin (evaluation consultant) roolien eroista. Scriven tekee jyrkän eron arvioinnin tekemisen ja arviointiin liittyvien palveluiden tarjoamisen välillä. Mikäli nämä kaksi roolia yhdistyvät, menevät jyvät ja akanat sekaisin ja arvioitsijan uskottavuus kyseenalaistuu. Scrivenin vakaumuksen mukaan ammattietiikka vaatii näiden kahden roolin erottamista, koska arvioitsija tekee tietyssä mielessä yhteiskunnan kanssa sopimuksen, jossa hän saa kohtuullisen vapauden työnsä tekemiseen. Tässä sopimussuhteessa yhteiskunta voidaan ymmärtää asiakkaaksi erityisesti silloin kun hankkeita rahoitetaan lähes aina enemmän tai vähemmän julkisin varoin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että arvioitsijan velvollisuus on esittää kaikki tuloksensa niiden maksajalle. Hänellä ei ole oikeutta sensuroida löydöksiään tai holhota asiakasta esittämällä vain sellaisia löydöksiä, joiden kertomista pitää rakentavana.³⁵ Scrivenin kanta on päinvastainen Staken näkemyksen kanssa.³⁶

---

34. Emt., 487.

35. Emt., 491–492.

Myös CIPP-mallin kehittäjä Stufflebeam pitää tarpeettomien tai huonosti toimivien ohjelmien puolustamista huonona käytäntönä, koska nämä ohjelmat vievät resursseja paremmin toimivilta ohjelmilta. Stufflebeamin näkemyksen mukaan huonon ohjelman lakkauttamista edistävä arviointi edistää samalla parannustyötä.³⁷

Scrivenin ja Staken näkemykset arviointitutkimuksesta ovat kaukana toisistaan, mutta Scrivenin ja Stufflebeamin ajatukset kohtaavat. Vaikka heidänkin näkemyksensä arviointitutkimuksesta vaikuttivat päällisin puolin hyvin erilaisilta, heillä on myös paljon yhteistä. Erot syntyvät lähinnä menettelytavoissa ja näkökulmissa, mutta molempien menettelytavoilla saavutetut lopputulokset ovat samankaltaisia.³⁸ Stufflebeamiä ja Stakea puolestaan yhdistää kiinnostus sivuvaikutuksiin ja tahattomiin vaikutuksiin, joihin päästään kiinni tarkastelemalla projektin tuotoksia.³⁹ Näitä positiivisia ja/tai negatiivisia vaikutuksia voidaan selvittää esimerkiksi järjestämällä osallistujien kuulemistilaisuuksia tai ryhmähaastatteluita.⁴⁰ Tämä näyttäisi lähestyvän Scrivenin päämääriltään avointa arviointia (goal-free evaluation) ainakin jossakin määrin.

Arvioitsijan uskottavuuden ja lahjomattomuuden turvaamiseksi Scriven vaatii arvioitsijan ja arviointikonsultin roolin erottamista toisistaan siten, että niitä erottaa ainakin muutama vuosi. Omaksi säännökseen Scriven kertoo, että hän ei tuota arvioimalleen hankkeelle arviointiin liittyviä palveluita ainakaan kolmeen vuoteen arvioinnin päättymisen jälkeen. Scriven listaa kaksi syytä, miksi jotkut arvioitsijat toimivat toisin. Ensinnäkin arviointi ei tahdo olla taloudellisesti kannattavaa toimintaa, jos sen ohella ei tarjota myös konsulttipalveluita ja toiseksi halu auttaa saa yhdistämään nämä roolit. Scriven pitää kaikenlaisten kompromissien tekemistä näiden kahden roolin välillä ongelmallisena, vaikka arvioitsija tuottaisi arviointinsa ohessa arviointikonsultaatiopalveluita ilmaiseksi huolehtien siitä, että hank-

---

36. Emt., 498.

37. Stufflebeam 1983, 118.

38. Emt., 123, Scriven 1994, 159.

39. Stufflebeam 1983, 122.

40. Emt., 134–135.

keen päättymisenkään jälkeen raha ei vaihda omistajaa.⁴¹ Omassa KOHO-arvioinnissani en pitänyt ongelmallisena arviointiin liittyvien palveluiden tai palautteen antamista projektille. Osittain syynä oli se, että koin tekeväni osin prosessiarviointia⁴² ja katsoin palautteen antamisen kuuluvan siihen. Toiseksi koin akateemisena arvioitsijana olevani velvollinen antamaan yliopistolta vaadittavan yleishyödyllisyyden hengessä palautetta projektille ennen lopullisen arvioinnin valmistumista, sillä yliopistotutkijana tunnen olevani velvollinen tekemään ilmaista vapaaehtoistyötä kohtuuden rajoissa, koska suomalainen yliopistolaitos on pääosin yhteiskunnan rahoittama. Edelleen tulee muistaa, että Suomessa tutkintonsa suorittanut tutkija on myös saanut opiskella yliopistossa ilmaiseksi yhteiskunnan tuella: häneltä ei ole vaadittu lukukausimaksuja, kuten esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Yhdysvalloissa opintonsa suorittaneelta tutkijalta. Tästäkin syystä arvioidessani julkisin varoin rahoitettua hanketta pidän hyväksyttävänä projektin tukemista antamalla välipalautetta.

---

41. Scriven 1997, 492–493.

42. Pattonin mukaan laadulliset menetelmät soveltuvat erityisen hyvin prosessiarviointiin. Mielenkiinnon kohde on, miten jokin tuote tai tuotos on saatu aikaan eikä niinkään itse tuote. Prosessiarviointi edellyttää ohjelman yksityiskohtaista tuntemusta ja usein myös tietämystä lähellä ohjelmaa olevien ihmisten käsityksistä ohjelmasta ja sen suoriutumisesta. (Patton, Michael Quinn, *Qualitative Evaluation Methods*. Sage Publications, Fourth printing, 1980, 60–62.) KOHO-arvioinnissa puhtainta prosessiarviointia oli projektin työntekijöiden työtehtäväkartoitus siihen liittyvine haastatteluineen. Tämän arviointityövaiheen valmistelussa käytettiin myös tilastollisia menetelmiä. Mikäli olisin turvautunut pelkkiin laadullisiin menetelmiin, kartoituksesta saadut tulokset eivät olisi olleet yhtä valaisevia. Ainakin KOHO-arvioinnissa optimaalisiin tuloksiin pääseminen edellytti sekä laadullisten että tilastollisten menetelmien käyttöä. Lumijärven määritelmän mukaan prosessiarvioinnilla tarkoitetaan yhtä kolmesta hallintotoiminnan arvioinnin perusmuodoista. Kaksi muuta perusmuotoa ovat suoritearviointi ja päätösvaikutusarviointi. Prosessiarviointi jaetaan edelleen päätöspöytäselän eli sisällöllisten ehtojen toteutumisen ja päätössääntöjen eli menettelytavallisten ehtojen toteutumisen arvioinniksi. Päätöksentekoprosessia arvioidaan sen perusteella, miten ongelma on hahmotettu ja rajattu, miten eri vaihtojen hyödyt ja haitat on analysoitu ja miten perusteellisesti päätösanalyysin edellyttävä tietopohja on hankittu. Edellisten lisäksi prosessiarviointiin voi yhdistyä laadullisen toimivuuden arviointia eli esimerkiksi toimenpiteiden joutuisuutta tai sujuvuutta. Prosessiarvioinnilla voidaan selittää esimerkiksi toiminnan tehottomuutta tai ei-aiottuja vaikutuksia. (Lumijärvi, Ismo, *Tuloksellisuuden arvioinnin julkisessa hallinnossa*. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia No 133. Hallintotiede 6. 2.

Myös Rossi ja Freeman näyttävät suhtautuvan välipalautteen antamiseen myönteisesti.⁴³ Rossin ja Freemanin mukaan säännöllinen arviointipalautte on ohjelmajohtajan parhaita työkaluja ohjelman saavutusten puolustamisessa verrattaessa sitä muihin vastaaviin ohjelmiin.⁴⁴ Henkilökohtaisesti olen hieman kiusaantunut näkemyksestä, että väliaikapalautteella palveltaisiin ohjelman lobbaamista. Luonnollisesti sitä ei voitane välttää tiedettäessä, millaisia tulospaineita ohjelmajohtajiin kohdistuu, mutta nähdäkseni säännöllisen arviointipalautteen ensisijainen funktio on kuitenkin tilannetiedotusten antaminen siitä, miten ohjelma on suoriutunut ja missä kohdin on syytä tehdä korjauksia toimintaan tai suunnitelmiin.

Scrivenin esittämä huoli arvioinnin tulosten vinoitumisesta on kuitenkin oikeutettu ja siihen tulee suhtautua vakavasti. Toisaalta Scriven myöntää itsekkin, että joissakin tapauksissa arviointi ja tukipalveluiden yhdistäminen saattaa onnistua, joskin se on “luontaisesti ei-toivottavaa” (intrinsically undesirable).⁴⁵ Scrivenin näkemyksen mukaan arvioitsija onkin, oikeussaliterminologiaa lainaten, “asiantuntijatodistaja”⁴⁶, joka kertoo koko totuuden pohtimatta, miten hänen todistuksensa vaikuttaa lautamiehiin. Edelleen Scriven pitää virheellisenä näkemystä, jonka mukaan formatiiviseen arviointiin sisältyisi konsultointia, parannusehdotusten esittämistä. Kantaansa Scriven perustelee sillä, että usein tällaisten parannusehdotusten tekeminen edellyttää syvällistä olosuhteiden tuntemista tai laajaa teknistä tietämystä, mitä arvioitsijalla ei ole. Sen sijaan formatiivisen arvioinnin tehtävänä on antaa palautetta onnistumisesta sekä tarkastella hanketta tuorein silmin ja tuoda arviointitekniistä osamista.⁴⁷ Scrivenin lähtökohdasta tarkasteltuna objektiivisuus ja etäi-

---

painos. Vaasa 1989, 18–20. Vrt. myös Chemlisky 1997, 11–12.) KOHO-arvioinnissa erityisesti prosessiarviointiin liittyvä laadullisen toimivuuden arviointi oli hyvä arviointityökalu.

43. Rossi – Freeman 1993, 417.

44. Emt., 35–36.

45. Scriven 1997, 495.

46. Todettakoon, että myös Rossi ja Freeman nimittävät arvioitsijaa asiantuntijatodistajaksi. (Rossi – Freeman 1993, 417, 420.)

47. Scriven 1997, 499.

syyden pitäminen arvioinnin kohteeseen ovat tärkeitä ulkopuolisen arvioitsijan työn onnistumiselle. Näin ollen arvioitsijan määrittelemisen 'asiantuntijatodistajaksi' on loogista. Mikäli totuuden etsintä hyväksytään Scrivenin tavoin arvioinnin eettiseksi ohjeeksi, on arvioitsijan oltava objektiivinen ja riittävän etäällä arvioinnin kohteista, jotta objektiivisuus ei vaarannu. Siitä miten täydellistä etäisyydenpidon tulee olla arvioitavista, jotta objektiivisuus ei vaarantuisi ja missä määrin arvioitsija on velvollinen antamaan väliaikapalautetta (tai arviointikonsulttipalveluita) voidaan kuitenkin keskustella. On varsin inhimillistä ja ymmärrettävää, että jonkin osan arvioinnin valmistuttua arvioinnin kohteet haluavat kuulla ja saada käyttöönsä arvioinnin tulokset. Annetaanhan kouluissakin jouluna 'välitodistus' ennen kevään päättötodistusta. Samoin kurssimuotoisessa lukiossa joka kurssi arvioidaan ennen keväällä annettavaa koko kouluvuotta koskevaa todistusta. Kouluissa oppilailla on myös mahdollisuus saada tukiopetusta. Miksi siis hankkeille, joita usein pyöritetään yhteiskunnan varoin isoilla rahoilla, ei voisi antaa väliaikapalautetta tai tuoretta ulkopuolista näkökulmaa pulmakohdissa ennen kuin on jo lopullisen tilinpäätöksen aika ja liian myöhäistä tehdä korjauksia? Toisaalta voin olla jäävi puolustamaan arviointikonsulttipalveluiden antamista arvioinnin ohessa, sillä arvioimani KOHO-projekti osti konsulttipalveluita toiselta tutkijalta, joka ei millään tavoin ollut mukana tekemässäni arviointitutkimuksessa, ja näin roolissani ei syntynyt ristiriitaa arvioitsijan ja konsultin roolien välillä.

II ARVIOINTITUTKIMUS JA KENTTÄTYÖ

Tutkijan rooli Tampereen KOHO-projektissa

Kuten alussa jo mainitsin, tämä teksti perustuu kokemuksiini Tampereen KOHO-projektin arvioitsijana. Tampereen KOHO-projekti on osa ESR:n tavoite 3-ohjelmaa ja sen toimintalinjaa 2 (tasa-arvon ja yhtäläisten mahdollisuuksien edistäminen). Sen kohderyhmä on tamperelaiset 18–25-vuotiaat nuoret, joilla ei ole ammatillista koulutusta, joiden ammattikoulutus on keskeytynyt tai on vaarassa keskeytyä tai jotka ovat olleet pidempään työttöminä. Projektiin rekrytoitiin loppusyksystä 2000 kolme yksilötyötä tekevää palveluohjaajaa (kehityopsykologi, sosiaalityöntekijä ja erikoistyövoimaneuvoja), ohjaavasta koulutuksesta vastaava opettaja/kurssinvetäjä (sosiaalityöntekijä), projektikoordinaattori, työkokeiluohjaaja (toimintaterapeutti) ja osa-aikainen tutkimusapulainen/projektisuunnittelija. Myöhemmin alkuvuodesta 2001 projektiin palkattiin vahtimestari ja elokuussa tiimiä vahvistettiin vielä sosiaalikasvattajalla, joka tuli mukaan osa-aikaisena kurssinvetäjän työparina. Projektin keskeisimmät työvälineet ovat yksilöllinen palveluohjaus, työ- ja toimintakyvyn kartoitus ja projektin tiloissa pidettävä 22 työpäivää kestävä KOHO-kurssi, jolle valitaan 10 nuorta kerrallaan. Kahden vuoden aikana KOHO-kursseja järjestettiin kaikkiaan 13 kappaletta.

Itse tulin mukaan vasta alkuperäisen rekrytoinnin päätyttyä ja tapasin projektin henkilökunnan ensimmäisen kerran 21.12.2000. Tuossa tapaamisessa tutkijan rooliani määriteltiin siten, että tulen projektiin mukaan *riippumattomana ulkopuolisena arvioitsijana ja tutkijana*, joka ei ole taloudellisessa suhteessa projektiin.

Edelleen sovittiin, että tutkimukseni ei ole osallistuvaa havainnointia⁴⁸ ja että työtilani sijaitsee projektin ulkopuolisissa tiloissa yliopistolla. Panokseni projektiin on ESR:n edellyttämän seurannan tekeminen ja arviointiraportti. Vastineeksi tästä projektin tarvitsemasta arvioinnista saan⁴⁹ kerätä ja käyttää projektista koostuvaa materiaalia Nuorisotutkimusverkostolle tehtävään arviointia käsittelevään työhön (käsillä oleva teksti). Onnistumiselleni oli tärkeää taloudellinen riippumattomuus ja sen tuoma itsenäisyys projektista sekä fyysinen etäisyys. Nämä seikat auttoivat minua erityisesti palautteen keruussa projektin rekryointitahoilta ja sijoittumisverkoston edustajilta.

Projektin esittämä käsitys arviointitutkijan roolistani käy yksiin oman käsitykseni kanssa riippumattoman ulkopuolisen arvioitsijan roolista. Näkemykseni mukaan arviointia tekevän tutkijan tehtäviin kuuluu projektin toiminnan dokumentointi ja moniulotteinen perehtyminen siihen sekä havaintojen raportointi projektille. Perustan näkemykseni Guban ja Lincolnin listaukseen arvioitsijan tehtävistä. Karkeasti tiivistäen Guba ja Lincoln esittävät arvioitsijan tehtäväksi projektin osakkaiden identifioimisen ja heidän tavoitteidensa, huolenaiheidensa ja näkemystensä esiintuomisen ja konsensuksen luomisen eri osakkaiden ja heidän näkemystensä välille.⁵⁰ Arviointi on pohjimmiltaan oppimista, jossa arvioitsija oppii projektilta ja projekti

---

48. Osallistumiseni projektin toimintaan olisikin ollut ainakin Pattonin näkökulmasta mahdotonta: Patton ymmärtää arvioitsijan osallistuvan havainnoinnin tarkoittavan arvioitsijan esiintymistä ohjelman asiakkaana ja katsoo ohjelman luonteen ja tiettyjen luonnollisten seikkojen rajoittavan arvioitsijan mahdollisuuksia tehdä osallistuvaa havainnointia. (Patton (1980) 1983, 127–130.) Omalla kohdallani tällainen rajoittava luonnollinen seikka on esim. se, että en kuulu ryhmään 18–25-vuotias. Osallistumiseni projektin henkilöstön päivittäisiin rutiineihin tai käytännön asiakastyöhön olisi yhtä lailla mahdotonta, koska koulutukseni ei siihen sovellu. Kuitenkin, jotta saisin mahdollisimman selkeän käsityksen projektista jo ennen asiakkaiden seurantahaastatteluja, olen vierailut säännöllisesti projektin tiloissa ja osallistunut valtaosaan projektin viikkopalavereista, projektin kehittämispäiviin, eri ohjausryhmien kokouksiin ja yhteistyötahojen tapaamisiin ja vierailut projektin nuorille järjestämällä kursseilla.

49. Tämän lisäksi minulla on luonnollisesti tutkimuslupa myös Tampereen kaupungilta.

50. Guba, Egon G.- Yvonna S. Lincoln, *Fourth Generation Evaluation*. Sage Publications (1989) 1990, 72–74.

arvioitsijalta, kuten Eräsaari et al. määrittelevät Guban ja Lincolnin kehittämää konstruktivistista arviointitutkimusta.⁵¹ Oppimisen tavoitteena puolestaan on koostaa yhteisymmärrys toimintatavoista ja osakkaiden tavoitteista. Jos osakkaat ymmärretään projektin päätöksentekijöiksi sanan laajassa merkityksessä, niin myös konstruktivistinen arviointitutkimus pyrkii Pattonin arviointitutkimukselle asettamaan tavoitteeseen: tuottamaan relevanttia ja hyödyllistä informaatiota päätöksentekijöille⁵² eli projektin osakkaille. Omassa työssäni pyrin tuottamalla tiedolla palvelemaan sekä nuoria, projektin työntekijöitä, rekrytoijia, nuorten harjoittelupaikkoja että projektin rahoittajia.

Se, mitä tutkija oppii projektilta ei liene epäselvää: projektin tuotaman materiaalin, sen toiminnan havainnoinnin ja osakkaiden haastatteluiden pohjalta tutkijalle valkenee esimerkiksi, mitä projektissa oikeastaan tehdään, miten ja miksi se tehdään ja millaisin tuloksin. Kuitenkin, visaisempi kysymys on, mitä projekti oppii tutkijalta. Itse määrittelen tutkijana tuomani ”lisäarvon” projektille seuraavasti: arviointitutkija pyrkii toiminnallaan lisäämään ja parantamaan projektin itsetuntemusta tekemällä projektissa muotoutuneet käytännöt läpinäkyviksi ja lausumalla ne ääneen sekä välittämään tietoa kentän muista toimijoista, joiden kokemukset ja esimerkit saattavat viedä projektia eteenpäin ja raportoinnillaan tekemään havaintoja arvioitavasta projektista (mikä toimii ja mikä ei) laajemmin tunnetuksi, jolloin muut kentän toimijat voivat hyötyä projektin kokemuksista.

Projektin lisääntyneen itsetuntemuksen avulla tutkija pyrkii auttamaan projektia täsmentämään keinot, joilla tavoitteet saavutetaan ja sitä kautta saavuttamaan nämä tavoitteet entistä paremmin. Toisin sanoen projektin tutkijasta saama arjen työssä näkyvä välitön hyöty liittyy tutkijan roolin kehitys- ja tietoperspektiiviin. Projektin itsetuntemuksen lisääminen voisi olla esimerkiksi projektin asiakasprofiilin laatimista. Jos projektin asiakkaista vaikkapa 49 prosenttia on ammatillisen koulutuksen keskeyttäneitä työttömiä nuoria, niin heidän palvelutarpeensa on varmasti erilainen kuin jos he olisivat

---

51. Eräsaari – Lindqvist – Mäntysaari – Rajavaara 1999, 49.

52. Patton (1980) 1983, 273.

ammattillisen tutkinnon suorittaneita työttömiä nuoria.

Arviointitutkija voi lisätä projektin työntekijöiden itsetuntemusta joskus myös asianomaisia itseään hämmästyttävällä tavallakin: esimerkiksi jos työtehtäväkartoituksessa käy ilmi ensimmäisenä projektivuonna, että projektikoordinaattorin työtehtävistä neljännes on asiakastyöhön liittyvää toimintaa, on sekä koordinaattorin että tutkijan syytä kysyä, miksi näin on. Lisäksi tutkijan kanssa omasta työstä ääneen puhuminen ja keskusteleminen auttaa usein työntekijää jäsentämään näkemystään omasta työstä ja tavoitteista. Tutkija voi myös tehdä ns. “tyhmiä kysymyksiä” eli kysyä itsestäänselvyyksiä ja sitä kautta tuoda tiimin pohdittavaksi annettuina pidettyjä käytäntöjä, joita voisi mahdollisesti tehdä totuttua mielekkäämmällä tavalla. Näiden “tyhmien kysymysten” lisäksi arviointitutkijan tulee nostaa esiin myös ikäviä tai vaikeita kysymyksiä, so. projektin työskentelyyn liittyviä ongelmia tai asioita, joihin on tarpeen kiinnittää enemmän huomiota. Ongelmalliset tai hankalat asiat on syytä nostaa esiin mahdollisimman nopeasti, niitä ei tule pantata loppuraporttiin saakka. Yksi syy siihen, miksi kentän toimijat eivät aina koe hyötyvänsä tutkijan mukanaolosta on viive kehittämistarpeen ja tutkimustulosten julkistamisen välillä: projektityö on luonteeltaan sellaista työtä, jossa toimintaa voidaan muuttaa hyvinkin nopeasti ja siinä vaiheessa kun arviointitutkijan projektin edelliseen työskentelyvaiheeseen perustuvat suositukset ovat kentän toimijoiden käytössä, saattavat kenttätöyöskentelyn prioriteetit olla jo toisaalla. Kentän toimijoille on myös reilusti annettava mahdollisuus vastata toiminnallaan kritiikkiin ja kehittää toimintaansa paremmaksi. Varsinkaan kehittämisprojektin ollessa kyseessä tutkijan pätevyyttä ei todista se, miten monta ongelmakohtaa tai kriittistä huomiota hän pystyy kirjaamaan loppuraporttiinsa vaan se, miten nopeasti ja rakentavasti hän pystyy identifioimaan ongelmakohdat ja tukemaan projektilaisia niiden ratkaisemisessa. Loppuraportissa on luonnollisesti rehellisesti tuotava esiin projektin mahdolliset heikkoudet ja epäonnistumiset, mutta se ei saa toimia arvioitsijan “kriittisen tutkijaminän” rakennusmateriaalina. Toisaalta raportissa ei myöskään pidä sortua arvioitavan projektin mielistelyyn, tulosten kaunisteluun ja ongelmien vähättelyyn.

Asiat ja faktat on pyrittävä ilmaisemaan mahdollisimman oikeudenmukaisesti ja totuudellisesti.

Toisinaan kentän toimijat saattavat kohdistaa arviointitutkimukseen suuria odotuksia ja toiveita tai ennakkoluuloja.⁵³ Toisinaan arviointitutkija saattaa tuntea olevansa puun ja kuoren välissä pyrkessään säilyttämään asialliset välit kentän toimijoiden kanssa ja toimimaan ammattilaisen tavoin oman ammattinsa akateemisten ja eettisten normien mukaisesti, kuten syksyn 2001 TUHTI-seminaarissa todettiin. Mikäli tutkija joutuu ristiriitaiseen tilanteeseen, hänen on toimittava mahdollisimman oikeudenmukaisesti ja tukeuduttava omaan ammattitaitoonsa ja taustaorganisaatioonsa.

---

53. Ks. Sulkunen, Pekka: "Evaluaatio, interventio ja tiedon kasautumisen mahdollisuudet". Pekka Sulkusen Rovaniemen sosiologipäivillä 23.3.2001 pitämään työryhmäesityksen perustuva katsaus. *Nuorisotutkimus* 1/2002, 43–44.

Tutkijaroolin onnistumisen eväät

KOHO-projektin arviointi oli minulle mieluisa työtehtävä. Työskentely projektin työntekijöiden ja muiden Tampereella nuorten parissa työskentelevien toimijoiden parissa ja projektissa asioineiden nuorten haastattelut sujuivat ongelmitta, hyvässä hengessä. Oman käsitykseni mukaan arvioinnin tekniseen onnistumiseen vaikuttivat seuraavat seikat: 1) Tutkijaroolini oli selkeästi määritelty ja kaikki projektin toimijat olivat siitä tietoisia, 2) Projektin toimijat olivat kokeneita ammattilaisia, joilla oli vahva, terve ammatillinen itsetunto. Kritiikkiä ei otettu henkilökohtaisesti vaan siihen suhtauduttiin neutraalisti. 3) Tutkijan ja kentän toimijoiden molemminpuolinen luottamus ja arvostus. Onnistuneen arviointityöskentelyn lähtökohta on, että arvioitsija ja arvioinnin kohteet kuuntelevat toisiaan, tunnustavat toistensa erikoisosaamisalueet ja ovat vastavuoroisesti oppilaan ja opettajan rooleissa. 4) Toimivat henkilökemiat. Vaikka onnistuneiden henkilökemioiden löytyminen on pitkälti sattumaa, henkilökemioiden sujuvuutta voi jossain määrin edistääkin.

KOHO-projektin osalta minun kannaltani oli äärimmäisen onneasta, että projektin kantavana ideologiana oli kaikkien projektin tiloissa pyörivien tasa-arvoisuus. Projektiin osallistuvat nuoret pyrittiin kohtaamaan tasavertaisina ja tasa-arvoisuutta korostettiin mm. henkilökunnan ja nuorten yhteiskäytössä olevilla keittiö- ja wc-tiloilla. Tällaiseen tilaan, jossa hierarkioita oli tietoisesti pyritty poistamaan oli tutkijankin helppo mennä ja tulla hyväksytyksi yhtenä projektin osana. Luonnollisesti pyrin myös omalla toiminnallani vastamaan projektin epämuodolliseen hierarkiattomuuteen. Esimerkiksi osallistuessani perjantaiamuisiin pidettävään viikkopalaveriin saatoin auttaa kantamalla valmiiksi kahvikuppeja ryhmähuoneeseen, jos tulin paikalle ennen palaverin alkua ja palaverin päätyttyä pesin itse kahvikuppini. Toisin sanoen astuin ulos ulkopuolisen vieraan (tunkeilijan) roolista yhteistyökumppaniksi, osaksi projektia, säilyttäen kuitenkin erillisroolini projektin ulkopuolisesta lähteestä palkkaansa saavana tutkijana. Tämä projektin alussa tehtyyn onnistuneeseen

roolin määrittelyyn perustuva erillisuus ilmeni esimerkiksi siten, että minua ei kertaakaan pyydetty huolehtimaan pöytäkirjan kirjoittamisesta viikkopalaverissa tai muissakaan dokumentointia vaativissa tilanteissa, vaikka teinkin avoimesti koko ajan omia muistiinpanojani ja pöytäkirjan pito ei ollut projektin työntekijöiden mieluisimpia tehtäviä.

Arviointitutkimuksella ja etenkin prosessiarvioinnilla voidaan katsoa olevan jossain määrin yhtymäkohtia toimintatutkimukseen: molemmissa tutkija toimii eräässä mielessä konsulttina, joka pyrkii auttamaan toimijoita näkemään ja ratkaisemaan toimintaan sisältyviä ongelmia ja välittämään heille tieteellistä tietoa. Itse en kuitenkaan ole halukas nimittämään tekemääni arviointitutkimusta toimintatutkimukseksi, koska toimintatutkimuksen tehtävänä on muuttaa tai kehittää jotakin toimintoa. Ulkopuolisen arvioitsijan tekemässä arviointitutkimuksessa puolestaan ensisijainen tehtävä on selvittää, täyttääkö toiminta sille asetetut tavoitteet ja vasta sen jälkeen pohtia muutos- tai kehittämisenäkymiä. Tässä suhteessa toimintatutkijan rooli on lähempänä avustavan strategian laatijan kuin arviointitutkijan roolia. Arviointitutkimusta ja arvioitsijan työtä voidaan myös kuvata Guban tavoin tutkivaksi journalismiksi. Tällöin tutkija käyttää työssään journalistin tavoin apuna luotettavaksi havaittuja tietolähteitä.⁵⁴ Mielestäni tällainen lähestymistapa soveltuu erinomaisesti ulkopuoliselle arvioitsijalle.

Guban näkemysten mukaan ei ole olemassa yhtä objektiivista totuutta vaan on useampia totuuksia. Vastaavasti myös objektiivisuuden käsite on ongelmallinen niin journalismissa kuin arvioinnissa. Objektiivisuuteen liittyy käsitys, että on olemassa yksi ainoa todellisuus tai totuus, joka ei jätä tarkastelijalleen tulkinnanvaraa tai että objektiivisuus on yksiperspektiivinen kriteeri, jonka avulla pyritään kuvamaan todellisuutta täsmällisesti. Samoin objektiivisuuteen kuuluu käsitys, että tarkastelun kohteesta voidaan pysyä etäällä ja

---

54. Lincoln, S. Yvonna – Egon G. Guba, *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications (1985) 1989, 257-259. Ks. myös Guba, Egon G., "Investigative Journalism" in Smith, Nick L., (ed.), *New Techniques for Evaluation. New Perspectives in Evaluation*. Volume 2. Sage Publications 1981, 167–262.

irrallaan ja että objektiivisuus on absoluuttinen kriteeri, joka ei salli mitään poikkeamia. Guba toteaa, että journalismia käsittelevässä kirjallisuudessa on vallalla näkemys, jonka mukaan tällä tavoin määritelty objektiivisuus on saavuttamattomissa ja tästä syystä objektiivisuus korvataan reiluudella (fairness). Reiluuden näkökulmasta katsottuna todellisuuksia tai totuuksia on useampia ja siksi reiluutta voidaan testata sillä, onko kaikki asian puolet esitetty. Edelleen reiluus edellyttää, että toimittaja pyrkii esittämään kaikkien asianosaisten näkemykset ja asiat samalla tavalla kuin asianosaisia edustavat lakimiehet oikeudessa. Päätöksenteko jätetään näin lautamiehii vastaavalle yleisölle eikä toimittajalle. On myös olettavissa, että jutun kohde tai kohteet reagoivat jotenkin toimittajaan ja että heidän välillään on vuorovaikutusta. Tältä osin reiluutta voidaan testata sillä, miten pitkälle toimittaja testaa omia ennakkoluulojaan ja vapautuu niistä. Lopuksi on kuitenkin muistettava, että reiluus on luonteeltaan relatiivinen kriteeri.⁵⁵

Näkemykseni mukaan arviointitutkijan tehtävä ei ole tehdä omaa rooliaan ja toimintaansa näkyväksi projektissa⁵⁶ vaan tehdä projektin ja sen osakkaiden toiminta näkyväksi. Arviointitutkijan tehtävä ei ole määrittellä projektin tavoitteita tai visioida projektin strategiaa.⁵⁷ Nämä tehtävät kuuluvat niille, jotka kantavat projektissa taloudellisen ja poliittisen vastuun. Ulkopuolinen riippumaton tutkija ei kannu projektin tulosvastuuta ja siksi hänen tehtävänsä on tutkia projektin tavoitteiden toteutumista, ei määrätä niitä. Sen sijaan hänen tulee kertoa perusteltu käsityksensä siitä, miten näihin tavoitteisiin voitaisiin parhaiten yltää.

---

55. Guba 1981, 234–235.

56. Tällä en luonnollisesti tarkoita sitä, että arviointitutkimusta tehtäisiin jotenkin salassa tai piilossa asianomaisilta vaan sitä, että tutkija on sivuroolissa ja projekti pääroolissa ja että tutkijan läsnäolo tai toiminta vääristää mahdollisimman vähän projektin normaalia toimintaa.

57. Myös Rossi ja Freeman katsovat, että arvioitsijalla ja päätöksentekijällä on oma alueensa ja arvioitsijan ei tule tunkeutua päätöksentekijöiden alueelle (Rossi – Freeman 1993, 420).

Nuorten haastattelut

Haastattelutilanteen valtarakenteet

Merkittävä osa arviointitutkimukseni aineistosta kerättiin haastatteluilla. Tutkimukseni aikana haastattelin kaikkiaan 30 projektissa mukana ollutta nuorta ja viisi projektiin eniten nuoria rekrytoinnutta viranomaista tai Tampereella nuorten parissa työskentelevää henkilöä. Näiden haastattelujen lisäksi tein projektin työntekijöille kaksi työtehtäväkartoitusta, joihin liittyi henkilökohtaiset haastattelut. Haastatteluaineistoni tärkein osa on nuorten haastattelut. Omaksumani osakasarviointin näkökulman pohjalta pidän tärkeänä osallistujapalautteen mahdollisimman huolellista ja laajaa keräämistä, ja siksi painotin arvioinnissani nuorten antamaa palautetta projektista.

Donna Eder ja Laura Fingerson toteavat lasten ja nuorten haastattelemista käsittelevässä artikkelissaan, että haastatteluihin ryhtyessään tutkijan on tärkeää tarkastella aikuisten ja nuorten väliseen kanssakäymiseen liittyviä valtasuhteita. Eder ja Fingerson kirjoittavat, että tutkijoilta jää joskus huomaamatta, että länsimaissa yleisesti ottaen lapsilla on matalampi status kuin aikuisilla ja että heiltä puuttuu valtaa. Esimerkiksi tästä suhtautumistavasta he nostavat esiin Berry Mayallin, joka kirjoittaa lapsista omana vähemmistöryhmänä suhteessa aikuisiin; ”lapsi” on relatiivinen kategoria, joka on alisteinen ”aikuiselle”.⁵⁸ Tutkijan on siis syytä tiedostaa ikäerokysymys silloin kun hän haastattelee lapsia tai nuoria. Haastattelemanuoret olivat minua vähintään kymmenen vuotta nuorempia ja olin heidän silmissään selkeästi aikuisempi tai jopa täti-ihminen. Tätä käsitystä vahvistaa esimerkiksi se, että yksi projektin työntekijöistä kertoi minulle tavattuun sattumalta haastattelun jälkeen yhden 18-vuotiaista haastateltavistani kyseisen nuoren miehen luonnehtineen minua ”kivaksi tädiksi” kuulumisia kertoessaan. Samaa iästä synty-

---

58. Eder, Donna – Laura Fingerson, “Interviewing Children and Adolescents” teoksessa Gubrium, Jaber F – James A. Holstein (eds.), *Handbook of Interview Research. Context & Methods*. Sage Publications 2002, 182.

vää alemmuutta kuvastaa erään haastattelemani 23-vuotiaan naisen vastaus kysymykseeni, arvostavatko ihmiset nuorta samalla lailla, jos hän on työtön työnhakija tai jos hän on töissä.

... Mitähän mä tohon ny sanon? Hm, kyllä ainaki mua arvostetaan samalla lailla, samalla lailla ku kaikkia muitaki, tai no mua arvostetaan vaan niinku nuarena

Vastauksen loppuosa on paljastava. Nuoren näkemyksen mukaan ikä määrittää hänen paikkaansa voimakkaammin yhteiskunnassa kuin työllisyys tai työttömyys. Myös monissa muissa haastatteluisissa nuoret toivat esiin omaan kategoriaansa “nuoret” liittyvää alisteisuutta aikuisille tai heikkoa asemaa yhteiskunnassa. Huolimatta siitä, että haastateltavani olivat täysi-ikäisiä ja esimerkiksi riittävän vanhoja äänestämään vaaleissa tai menemään naimisiin, monet heistä tuntuivat määrittävän nuoren ihmisen asemansa alisteiseksi vanhemmille ikäryhmille. Jotkut pahoittelivat nuorille suunnattujen palveluiden vähäisyyttä suhteessa aikuisille tarjottaviin työllistymispalveluihin. Toiset harmittelivat sitä, että heitä pyritään nuoren iän vuoksi ohjaamaan mieluummin kouluun kuin työelämään, vaikka koulunkäynti tuntuu vastenmieliseltä. Sitä vastoin katsottiin, että vähän koulutettujen aikuisten on ikänsä vuoksi hyväksyttävämpää olla kiinnostuneempia työelämään pääsystä kuin koulutukseen hakeutumisesta. Osaltaan tätä alisteisuutta pitää yllä myös suomalainen työllisyyspolitiikka: 18–24-vuotias vailla ammatillista koulutusta oleva nuori menettää oikeutensa työmarkkinatukeen kunnes hän täyttää 25 vuotta, jos hän ei hae esimerkiksi soveltuvaan ammatilliseen koulutukseen tai eroaa kesken koulutuksen. Nuoren oikeus työmarkkinatukeen palaa, jos hän suorittaa ammatillisen tutkinnon. Vastaavaa vaatimusta ei esitetä varttuneemmille vailla ammattikoulutusta oleville työttömille. He voivat nollata koulutuksesta kieltäytymisestä seuranneen karenssin kolmen kuukauden koulutuksella tai pätkätyöllä. Ammatillisen tutkinnon suorittamista heiltä ei vaadita.

Eder ja Fingerson kiinnittävät huomiota artikkelissaan myös tutkijan ja nuorten haastateltavien erilaiseen asemaan yhteiskunnassa ja haastattelutilanteessa. Haastattelija on tutkija ja hänen sosiaali-

nen asemansa haastateltavia korkeampi. Tutkijan ja tutkittavan roolit eivät ole vaihdettavia: haastateltavien positio on tutkittava, ei koskaan tutkija.⁵⁹ Haastattelua sovittaessa tai itse haastattelutilanteessa tämä epätasa-arvo saattaa näkyä esimerkiksi siten, että nuori ei ole täysin vapautunut vaan on hermostunut tai puhuu normaalia huolellisemmin kirjakieltä ja on niukkasanainen tai harkitsee äärimmäisen tarkasti, mitä kertoo haastattelijalle. Voihan olla, että haastattelija on ensimmäinen yliopistolainen tai “akateemisesti korkeasti koulutettu”, jonka kanssa nuori on koskaan puhunut ja hän pelkää vaikuttavansa oppimattomalta haastattelijan silmissä.

Moni voinee ymmärtää tämänkaltaista epävarmuutta muistellessaan ensimmäistä päiväänsä yliopistossa tai muussa oppilaitoksessa ja ensimmäistä tapaamistaan laitoksen professorin tai muun opetushenkilökunnan kanssa. Toisaalta nuorilla saattaa olla myös hyvin stereotyyppisiä käsityksiä yliopistolaisista, kuten opin käydessäni eräällä KOHO-kurssilla kertomassa KOHOsta tehtävästä tutkimuksesta, tutkimustyöstä ja yliopisto-opiskelusta. Kurssilaisten kanssa syntyneessä keskustelussa kävi ilmi, että nuorten mielestä tyypillisellä yliopisto-opiskelijalla on kauhtunut villapaita ja likaiset hiukset. Hän opiskelee monta vuotta ja on opiskeluaikanaan jatkuvassa rahapulassa, istuu ahkerasti baarissa, mutta häviää viinanjuonnissa teekkareille. Selvyyden vuoksi kerrottakoon, että minä en ollut pukeutunut kauhtuneeseen villapaitaan kyseisenä päivänä ja hiukseni olivat puhtaat ja siististi kammatut. Tohtorin oppiarvoni tuntui hieman hämmentävän kurssilaisia. En ilmeisesti vastannut heidän odotuksiaan arkisesti mutta siististi farkkuihin ja puuvillaneuleeseen pukeutuneena siitä, millainen on tohtori. Tieto tohtorin tutkinnostani ainakin otettiin vastaan hieman epäuskoisesti. Myös ammattinimike tutkija tuntui olevan joillekin nuorista hyvin hämärä käsite. Joku kurssilaisista arveli, että (nuoriso)tutkijana olo ei eroa kauppaokeskuksissa kuluttajakyselyitä tekevien haastattelijoiden työstä. Pääsääntöisesti nuoret kuitenkin yhdistivät tutkijan ammatin yliopistolaisuuteen ja ahkeraan lukemiseen. Jossakin nauhurin sammuttamisen jälkeen

---

59. Emt., 182.

käydyissä keskusteluissa haastateltavieni kanssa on tullut esiin, että nuoret olettavat minun asuvan isossa asunnossa ja työllisyystilanteeni olevan sellainen, että työn riittävydestä ei tarvitse kantaa huolta. Toisin sanoen, heidän tulkintansa mukaan minä olen yhteiskunnan hyväosaisia heihin itseensä verrattuna. Tällainen käsitys luo automaattisesti hierarkiasuhteen tutkijan ja haastateltavan välille.

Myös Sasu Pajala ja Kari Nyysölä ovat pohtineen nuorten kohtaamisen problematiikkaa haastattelutilanteessa Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskuksen tutkimuksessa, joka käsittelee EU-hanketta, jonka tavoitteena oli kartoittaa ja parantaa nuorten koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksia. Pajala ja Nyysölä toteavat, että nuoren kohtaaminen haastattelutilanteessa on aina haasteellinen tapahtuma. Nuoren ja haastattelua tekevän tutkijan välissä on haastattelun osapuolten erilaisista elämäkokemuksista, kielestä tai kulttuurista kohoava muuri, joka pitäisi haastattelutilanteessa murtaa. Mikäli samankaltaisia kokemuksia ei ole, toisen ymmärtäminen on vaikeaa. Joskus muuriin ei pystytä tekemään edes pientä säröä, joskus muuri voi sortua kokonaan.⁶⁰ Pajalan ja Nyysölän haastattelukokemukset muistuttavat omia kokemuksiani. Osaan nuorista oli helpompi saada kontakti kuin toisiin. Muurin murtamiseen ei ole olemassa mitään patenttiratkaisuja; jokainen haastateltava ja haastattelutilanne on erilainen. Kuitenkin omien kokemusteni pohjalta väitän, että muurin murentumista auttaa nuoren kohtaaminen hänen ehtoillaan ja tasa-arvoisena.

---

60. Pajala, Sasu – Kari Nyysölä, *Muuria murtamassa. Marginaalinuoret tutkimuskohteena*. http://www.minedu.fi/nuora/ml15_97.html (13.12.2002).

Haastattelijan sukupuolen merkitys

Helmi Järviluoma pohtii artikkelissaan “ ‘Ei hän ole tyttö, hän on antropologi!’ Muistiinpanoja sukupuolitetulta kentältä”⁶¹ naistutkijan paikkaa ja ’sukupuolittumista’ kenttätutyössä. Järviluoma lähtee liikkeelle Claude Lévi-Strauss -sitaatista, jossa annetaan ymmärtää naisten olevan miehiä parempia kenttätutyössä huolellisuutensa ja kärsivällisyytensä vuoksi. Loppuluvussa Järviluoma päätelee Lévi-Straussin väittämän olevan stereotyyppinen ja paikkaansa pitämätön ja tutkijan ja kentän ykseyden olevan dialogin ykseyttä. Järviluoma päätyy näkemykseensä tutkimuskirjallisuuden ja oman kenttätutyöskentelykokemuksensa valossa. Järviluoma analysoi tutkijaidentiteettinsä muovautumista ja muuttumista “prinsessasta” “tutkijaksi” sekä tutkijaroolia ylläpitävää tapaansa käyttää ryhmän normeja kahvitauon aikana: hän ei kaatanut kahvia, kattanut pöytää tai leikannut pullaa ja tiskasi vain oman kuppinsa.⁶² Järviluoman analyysi on mielenkiintoinen ja perusteltu. Sukupuoli ei varmasti tee kenestäkään parempaa kenttätutkijaa vaan kentällä menestymisen selityksen on oltava muualla. Kuitenkin pohtiessani omia haastattelukokemuksiani en voi olla kysymättä itseltäni, onko minulle ollut etua sukupuolestani haastattelutyössäni? Onko minulla ollut Järviluoman lainaaman Carol Warrenin tavoin enemmän liikkumavaraa sukupuoleni vuoksi?⁶³ Jos olen täysin rehellinen, vastaukseni on oltava kyllä.

Näkökantani perustuu haastattelemieni nuorten näkemyksiin projektin työntekijöiden sukupuolijakaumasta. Tampereen KOHO-projektissa työskentelee enimmäkseen naisia. Projektin käynnistyessä sen kahdeksasta työntekijästä vain kaksi oli miehiä, projektisihteeri ja vahtimestari, ja hekään eivät tehneet varsinaista asiakastyötä. Kursistaja, kaikki kolme yksilöohjaajaa, toimintaterapeutti ja projektikoordinaattori olivat kaikki naisia. Ensimmäisen vuoden toisella

---

61. Järviluoma, Helmi, “ ‘Ei hän ole tyttö, hän on antropologi!’ Muistiinpanoja sukupuolitetulta kentältä.” *Nuorisotutkimus* 1/2002, 3–15.

62. Emt., 9–10.

63. Emt., 7.

puoliskolla projektiin palkattiin osa-aikainen kurssittaja kurssinvetäjän työpariksi, jolloin asiakastyöhön saatiin yksi miestyöntekijä. Samanaikaisesti kuitenkin vahtimestari vaihtui KOHO-emännäksi. Yksilöohjaajaksi tuli mies vasta toisen vuoden elokuussa yhden projektin alusta saakka mukana olleista yksilöohjaajista vaihtaessa työpaikkaa. Projektin sukupuolijakauman ollessa näin naispainotteinen minua kiinnosti tietää, miten projektissa asioivat nuoret kokivat projektin naisvaltaisuuden aloittaessani asiakkaiden seuranta haastattelut loppuvuodesta 2001. Yllätyksekseni kukaan haastattelemistani nuorista ei pitänyt miestyöntekijöiden puuttumista epäkohtana tai ollut kaivannut heitä. Yksi tytöistä jopa totesi, että “se [miestyöntekijöiden puuttuminen] tuntuu vaan hyvältä” ja toinen totesi, että “kylä saa olla semmosiaki paikkoja, missä on pelkkiä naisia”. Joku tyttö tosin pohti, että pojista olisi ehkä mukavaa, jos projektissa olisi enemmän miestyöntekijöitä. Pojat puolestaan vastasivat kysymyksiini joko “ei se mua haitannu” tai “parempi vaan mulle”. Pojat selittivät kantansa sillä, että heidän näkemyksensä mukaan naiset olivat miehiä huolehtivaisempia ja auttavaisempia. Joku pojista jopa epäili, että jos projektissa olisi miestyöntekijöitä asiakastyössä, he eivät olisi yhtä auttavaisia kuin “nämä naiset”. Moni pojista kertoi myös tottuneensa olemaan naisten, lähinnä äidin ja muiden suvun naisten seurassa, ja pari poikaa kertoi parhaimpien ystäviensä olevan naisia.

Omassa haastattelutyössäni pidän mahdollisena, että erityisesti poikien naisiin liittämät pehmeät mielikuvat toimivat edukseni sopiessani haastatteluita puhelimesta ja itse haastattelua tehtäessä. Sukupuoleni toimi vastapainona yliopistotaustalleni ja pehmensi haastatteluun liittyvää “virallisuutta” tai jännitystä. Huomasin myös itse käyttäväni naisen roolia apuna jään murtamisessa ennen haastattelun alkua hössöttämällä kahvipannun kanssa “käytätkö sokeria tai maitoa?”, “lusikka puuttuu, odota niin haen sen”, “maistuuko pikkuleipä?” saadakseni nuoren rentoutumaan. Naisena olo ei missään tapauksessa tehnyt minusta parempaa haastattelijaa tai tutkijaa, mutta nuorten mielikuvat naisesta (tädistä) toimivat tilanteessa edukseni. Haastattelutilanteessa tutkija käyttää omaa persoonallisuuttaan työvälineenä ja niinpä toin esiin omasta persoonallisuudestani ja identiteetistäni piirteitä, joiden koin helpottavan haastattelutilannetta ja

kontaktin saamista haastateltavaan. Sukupuoleni vain sattui olemaan yksi tällainen työtäni helpottava piirre.

Feministisestä näkökulmasta voidaan tietenkin kysyä, toiminko jotenkin väärin tai epäemansipoituneesti heiluessani kahvipannun kanssa.⁶⁴ Mielestäni en, sillä kahvinkeitto ja kahvittelu auttoi kontaktin syntymistä haastateltavaan ja mursi edellä mainittua Ederin ja Fingersonin tutkijan positioon liittämää valta-asemaa ja antoi haastateltavalle lisää valtaa tilanteessa. Vieraanvaraisella käytökselläni ja huolehtimalla itse kahvista osoitin pitäväni haastateltavaa ja hänen kertomustaan tärkeänä ja olevani itse “tavallinen ihminen”, jonka kanssa jutustelua ei tarvitse jännittää. Toisaalta väitän, että se, miten tutkija käyttää persoonallisuuttaan työväliseen haastattelutilanteessa, riippuu suuresti myös siitä, keitä haastateltavat ovat. Mikäli olisin kokenut olevani epävarma ja yhteiskunnallisesti altavastaajan asemassa suhteessa haastateltaviini, en varmastikaan olisi ryhtynyt kahvinkeittopuuhiin tai esimerkiksi pukeutunut rennosti t-paitaan ja farkkuihin. Näin kahvinkeitto voidaan nähdä arviointitutkimukseni kontekstiin soveltuvaksi, haastattelutilannetta rentouttavaksi menetelmäksi.

Jokainen tutkija rakentaa itse haastattelijan roolinsa omalle persoonallisuudelleen parhaiten soveltuvalla tavalla. Se, millaisen roolin tutkija haastattelua tehdessään kulloinkin omaksuu, riippuu myös haastattelutilanteesta, ympäristöstä ja haastateltavasta. Vasta-alkajan avuksi voi tarjota vain alan kirjallisuudesta tuttuja haastatteluteknisiä neuvoja, joita ovat esimerkiksi huomion kiinnittäminen kysymysten muotoiluun ja siihen, että haastattelussa haastateltavan olisi suotavaa olla enemmän äänessä kuin haastattelijan.⁶⁵ Haastatteluita tehtäessä on tärkeää muistaa antaa haastateltavan puhua ja näin

---

64. Feministiseen diskurssiin tutustunut naistutkija ei voi välttää kahvin keittämisen merkityksen pohdiskelua tutkijaroolille, sillä kahvinkeitto on akateemisessa(kin) maailmassa vahvasti sukupuolittunut ja stereotyyppisesti naiselle kuuluva tehtävä, joka asettaa tehtävän suorittajan (yleensä nainen) alisteiseen asemaan suhteessa niihin (yleensä mieskollegat), jotka eivät keitä kahvia muille. Oman tutkijaidentiteettini vuoksi minun täytyi pohtia, annoinko vääränlaisen kuvan naistutkijasta, olisiko minun pitänyt luokitella kahvinkeitto tehtäviini kuulumattomaksi. Koin kuitenkin tutkijaidentiteettini niin vahvaksi, että sitä ei murentanut ryhtyminen kahvinkeitittäjäksi.

65. Ks. esim. Patton (1980) 1983, 195–263.

pyrkii rikkomaan haastattelutilanteessa vallitsevaa valta-asetelmaa. Toisinaan voi olla myös hyvä haastattelustrategia antaa keskustelun luisua hetkeksi sivuraiteelle, jos se vapauttaa haastateltavaa. Joskus näistä harhapoluista voi kertyä tärkeää tietoa, jonka olemassaoloa haastattelija ei ole ennalta oivaltanut. Haastattelut tulisi tehdä rauhallisesti ja kiireettömästi. Tämä puolestaan edellyttää haastattelijalta hiljaisuuden sietokykyä. Haastateltavalle täytyy antaa aikaa pohtia hänelle esitettyä kysymystä, jotta hän saa puettua ajatuksensa tai tuntemuksensa sanoiksi. Vaikka tutkija on laatinut ja esittää kysymykset, haastateltava nuori on tarinan kertoja: hän on oman elämänsä ja kokemustensa päähenkilö ja asiantuntija. Haastattelun tekemiseen on siis varattava riittävästi aikaa ja kun viimeiseenkin kysymykseen on saatu vastaus ja nauhuri sammutettu, on maltettava vielä istua rauhassa juomaan satsikahvikupit, mikäli haastateltava itse ei kiirehdi eteenpäin. Usein parhaat tarinat kerrotaan vasta haastattelun päättymisen jälkeen.

Haastattelun sopiminen ja paikan valinta

Ennen kuin itse haastattelutilanteeseen päästään on tehtävä pohjatyötä ja alkuvalmisteluja. Omassa tutkimuksessani valmistelutyö lähti liikkeelle uudestaan joka kuukausi, kun osa-aikaisena tutkimusapulaistenani toiminut projektisihteeri toimitti minulle niiden nuorten nimet ja yhteystiedot, jotka olivat päättäneet projektissa asiointin kuusi kuukautta aikaisemmin. Osa näistä nuorista oli minulle entuudestaan tuttuja kurssivierailujeni yhteydestä, projektin palaverikeskusteluista tai muista käynneistäni projektin tiloissa. Listan saatuani kävin lyhyen keskustelun listalla olevien nuorten yksilöohjaajien kanssa. Näissä keskusteluissa selvitin, mitä yksilöohjaajat tiesivät nuoren nykytilanteesta, eli oliko hän lähtenyt projektista töihin tai kouluun vai oliko hän jäänyt työttömäksi päättäessään asiointinsa, olivatko asiakastiedostosta otetut yhteystiedot edelleen voimassa sikäli kuin yksilöohjaajat olivat kuulleet nuoresta, miten pitkään nuori oli asiointunut projektissa, oliko hänen asiakkuudessaan jotakin erityispiirteitä, mikä oli nuoren suomen kielen taito jos hän oli maahanmuuttaja ja

jos nuoren yhteystiedoissa puhelinnumeroksi oli merkitty vanhempien numero, olivatko nuoren suhteet vanhempiinsa sellaiset, että tutkijan soitto kotiin ei aiheuta hänelle harmia. Näissä keskusteluissa sain usein nuoresta sellaista taustatietoa, joka auttoi minua nuoren kohtaamisessa haastattelutilanteessa siten, että osasin asettaa sanani hienovaraisesti sellaisten kysymysten kohdalla, joiden tiesin etukäteen olevan nuorelle vaikeita.

Yksilöohjaajien kanssa käymieni keskustelujen jälkeen valitsin listoilta nuoret, joille soitin ja joita pyysin haastateltaviksi. Valintaprosessissa pyrin kiinnittämään huomiota siihen, että haastateltavieni ikä- ja sukupuolijakauma ja asiakkuus heijastaisivat projektin koko asiakaskunnan jakaumia. Asiakkuuden edustavuudella tarkoitetaan sitä, että pyrin valitsemaan aineistooni sellaisia asiakkaita, jotka olivat käyneet joko vain yksilöohjauksessa ja sellaisia, jotka olivat käyneet myös KOHO-kurssin ja/tai työ- ja toimintakyvyn kartoituksen suurin piirtein samassa suhteessa kuin mikä heidän osuutensa oli projektin koko asiakaskunnasta. Lisäksi yritin huolehtia siitä, että aineistossa olisi riittävästi kaikkien työntekijöiden asiakkaita, jotta voin sanoa tehneeni seurantaan koko projektin enkä jonkun yksittäisen työntekijän asiakkaista. Koska kyseinen projekti oli kehittämisprojekti, ajoitin haastattelut siten, että haastattelujen tekeminen venyi ensimmäisen projektivuoden loppupuolelta (eli ajankohdasta, jolloin ensimmäisten asiakkaiden kohdalla tuli kuluneeksi kuusi kuukautta projektissa asioinnin päättämisestä) lähes projektin päättymiseen saakka seuraavan vuoden lopussa. Näin pyrin eliminoimaan asiointiajankohdan vaikutuksen asiakkaiden asiointikokemukseen.

Pyrin ensisijaisesti tavoittamaan haastateltaviksi valitut nuoret puhelimitse. Tämä ei aina ollut helppoa, vaikka useimmilla nuorilla olikin kännykkä. Valitusta numerosta tuli monta kertaa tiedotus “valitsemaanne numeroon ei saada yhteyttä” tai “valitsemaanne numero ei ole käytössä”. Katvealueella oleviin tai suljettuihin kännyköihin soitin sitkeästi uudelleen ja lähettelin välillä soittoyritysten välissä tekstiviestejä, joissa selitin asiani. Valtaosan näistä nuorista onnistuinkin tavoittamaan. Vanhentuneiden puhelintietojen osalta tilanne oli hankalampi, sillä uusia numeroita ei juurikaan löytynyt numero-

tiedustelusta tai muualtakaan ja nuorten asiakkuuden alussa ilmoittamat osoitetiedotkin saattoivat olla vanhentuneita tai sitten osoitetiedon kohdalla saattoi lukea “asunnoton”. Näistä nuorista en onnistunut jäljittämään kovinkaan montaa nuorta ja nekin, jotka tavoitin sain kiinni lähinnä onnellisten sattumien kautta.

Olin iloisesti yllättynyt siitä, miten mielellään nuoret suostuivat haastatteluun. Ainoastaan viiden nuoren kanssa en onnistunut sopimaan haastattelua. Heidänkin kohdallaan kyse oli pikemminkin nuoren omasta elämäntilanteesta, johon haastattelu ei syystä tai toisesta sopinut kuin negatiivisesta asenteesta haastatteluun tai projektiin. Heistä kolmen kanssa puhuin aika pitkään puhelimesta heidän kokemuksistaan KOHO-projektista. Projekti tuntui olevan nuorille mukava puheenaihe, josta oli jäänyt hyvä muisto, vaikka oma elämäntilanne hankalan työrytmin, juuri alkaneen opiskelun tai terveydentilan takia oli sellainen, että nuori ei ollut halukas sopimaan tapaamista haastattelua varten. Yhdelle nuorelle soitin säännöllisin välein 3–4 kuukauden ajan ja sopivaa aikaa ei koskaan onnistuttu löytämään. Toisen nuoren kanssa sovimme haastatteluajan, mutta hän ei saapunut paikalle ja muutaman päivän soitteluun jälkeen luovuin yrityksistä tavoittaa hänet uudelleen puhelinsoitolla tai tekstiviestillä, kun numerossa vastattiin vain “tavoittelemaanne numeroon ei saada yhteyttä” ja kirjittäkään en voinut asunnottomalle nuorelle lähettää.

Osa nuorista en tuntenut lainkaan soittaessani heille. Kurssin käyneistä nuorista osa muisti minut kurssivierailustani (“Ai, onks tää se tutkimus?”). Soittaessani nuorelle pyrin esittämään asiani mahdollisimman selkeästi ja selittämään, kuka olen ja miksi tutkimusta tehdään. Toin esiin, että en ole palkkasuhteessa projektiin vaan ulkopuolinen arvioitsija ja työskentelen yliopistossa ja että tutkimusta tehdään, koska projektia rahoittanut ESR edellyttää asiakasseurannan tekemistä. Korostin myös haastattelun luottamuksellista luonnetta. Lisäksi selitin nuorelle, että juuri hänen projektikokemuksensa ja mielipiteensä olivat tärkeitä. Nuoret tuntuivat olevan mielissään siitä, että heidän mielipidettään kysyttiin heille tarkoituksesta projektista ja suostuivat helposti haastatteluun. Luultavasti myös nuorten myönteiset projektikokemukset lisäsivät nuorten halukkuutta

tulla haastateltaviksi. Moni nuori sanoi minulle jo puhelimesta, että hänellä “ei oo ainakaan mitään negatiivista sanottavaa projektista”. Haastattelun sopimisen lisäksi yritin puhelinkeskustelun aikana luoda ennalta rentoa haastatteluilmapiiriä. Erityisesti silloin, jos nuori puhutteli minua “te”-sanalla, koetin jutustella hänen kanssaan mahdollisimman leppoisasti ja kiittelin häntä lämpimästi lupautumisesta haastateltavaksi sekä toivottelin hänet tervetulleeksi sovittuun haastatteluun.

Haastattelupaikaksi sovittiin yhtä nuorta lukuun ottamatta KOHO-projektin toimisto, missä saimme käyttöömmme ryhmätilan tai jonkun vapaana olevan työntekijän huoneen. Yksi muualla tehty haastattelu tehtiin nuoren kotona hänen omasta toivomuksestaan, koska liikuminen oli hänelle hankalaa. Haastattelu aika määrittyi sen mukaan, milloin nuorelle parhaiten sopi. Yksi haastattelu tehtiin jopa lauantaiaamulla kello 9 projektin keittiön pöydän äärellä, koska ajankohta sattui nuoren muiden menojen vuoksi sopimaan hänelle parhaiten.

Aloittaessani haastattelujen tekemisen pohdin kovasti, mikä olisi hyvä haastattelupaikka. Olin hieman huolestunut siitä, vaikuttaisiko projektin tiloissa haastattelemineen jotenkin nuorten kertomuksiin. Hylkäsin kahvilat ja ravintolat mahdollisina haastattelupaikkoina liian meluisina. Työtilani yliopistolla taas oli haastatteluympäristönä mielestäni liian laitostmainen ja tyly. En halunnut pilata haastatteluita tekemällä niitä paikassa, jossa nuori ei ehkä tuntisi oloaan rentoutuneeksi vaan kokisi olevansa “poliisikuulustelussa”. Katja Komonen kertoo ammatillisen koulutuksen keskeyttäneistä nuorista tekemässään tutkimuksessa haastatelleensa 17–25-vuotiaita nuoria koulujen luokkahuoneiden lisäksi myös omassa kodissaan ja nuorten luona.⁶⁶ En halunnut tehdä haastatteluja kotonani, sillä pyrin muutenkin pitämään työni ja kodin erillään. Tutkijan työlle on tyypillistä epä säännölliset työajat ja ylityötuntien kertyminen, minkä vuoksi pidän omalla kohdallani tärkeänä kodin rauhoittamista työltä. Nuorten koteihin taas en halunnut tunkea, sillä katsoin, että nuoren koti on

---

66. Komonen, Katja, *Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja No 47, Joensuu 2001, 81–82.

hänen yksityisaluettaan, jonne minulla ei ole asiaa, jollei nuori sitä itse ehdota haastattelupaikaksi. Näiden pohdintojen jälkeen ensisijaiseksi haastattelupaikaksi valikoituivat projektin toimitilat. Ennakokoluuloni projektin tiloissa haastattelemista kohtaan osoittautuivat turhiksi, sillä nuoret tulivat mielellään sinne haastateltaviksi ja moni heistä oli käynyt siellä muutenkin tervehtimässä henkilökuntaa asiointinsa päättymisen jälkeen. Yksi nuorista jopa toivoi, että haastatteluajankohta voitaisiin sopia siten, että hän voisi samalla nähdä oman entisen yksilöohjaajaansa ja toinen haastattelu sovittiin ja tehtiin spontaanisti, kun projektissa käydessäni tapasin siellä listallani olevan nuoren, joka oli ohi kulkiessaan poikennut projektiin kertomaan kuumisiaan. Noin puolet haastatteluista tehtiin projektin asiakastyöntekijöiden virka-ajan päätyttyä tai ollessa muualla. Lisäksi kaikki haastattelut tehtiin kahden kesken suljettujen ovien takana.

Yhtä nuorta lukuun ottamatta kaikille nuorille sopi haastattelujen nauhoittaminen. En yrittänyt suostutella nauhurin käyttöä vieroksuva nuorta antamaan lupaa haastattelun nauhoittamiseen, jotta haastattelu voitiin tehdä mahdollisimman rennossa ilmapiirissä. Yleisesti ottaen nauhurin käyttö ei vaikuttanut nuoria yllättävän tai häiritsevän. Haastattelun alussa nauhuria saatettiin vähän vilkuilla, mutta haastattelun edetessä nuori näytti tottuvan nauhuriin niin, että edes nauhan kääntäminen tai vaihto ei haastattelua häirinnyt. Lisäksi “nauhurijännitystä” poisti se, että kerroin ennen haastattelun aloittamista, että nauhoja ei kuuntele kukaan muu kuin minä. Tämä tuntui rentouttavan niitä nuoria, joista oman äänen kuuleminen nauhalta tuntui kiusalliselta. Lisäksi selitin, että halusin nauhoittaa keskustelumme siksi, että se tulisi kirjatuksi mahdollisimman tarkasti ja oikein. Nuoret luottivat siihen, että käsittelen haastattelunauhaa lupaukseni mukaisesti luottamuksellisesti ja että sitä ei soiteta muille. Haastattelun nauhoittamiseen joidenkin nuorten kohdalla liittyvä pulmallinen asia tuntui olevan nimenomaan pelko, että oma ääni kuulostaisi jotenkin kummallisesta (nololta) nauhoitettuna. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että eräs nuori sanoi minulle kun lupasin, että nauhaa ei kuuntele muut kuin minä, että hän ei ainakaan halua kuulla ääntään itse.

Nuorten suhtautuminen haastattelutilanteeseen

Haastattelupäivä sovittiin yleensä parin päivän tai korkeintaan viikon päähän. Ainoastaan parin nuoren kanssa päivä sovittiin yli kahden viikon päähän. Nuorten elämä vaikutti olevan hyvin nopeatempoista huolimatta siitä olivatko he töissä, koulussa, työttöminä vai kotona ja seuraavan viikon aikataulut olivat usein vasta muotoutumassa. Haastattelun sopiminen viikon sisään tai lupaus, että soitan seuraavalla viikolla uudestaan ja että sovimme sitten sille viikolle ajan oli paras tapa varmistaa, että ajankohta todellakin sopi nuorelle.

Yhteydenoton ja haastattelupäivän läheisyydellä tuntui myös olevan se vaikutus, että osa nuorista oli selvästi jo haastatteluun tullessaan valmiiksi muistellut projektiaikaansa ja siihen sisältyviä jaksoja. Puolen vuoden takaisista ja vanhemmistakin projektiasioista puhuminen oli heille helppoa ja tarina eteni sujuvasti. Yksi asiakasseurantahaastatteluiden ongelmista olikin juuri tuo vaadittu kuuden kuukauden mittainen aika projektissa asioinnin päättymisestä. Vastaaaminen kysymyksiin yli puolen vuoden takaisista asioista on vaativaa kenelle tahansa, saati sitten nopearytmistä elämää elävälle nuorelle, jonka elämäntilanteet vaihtuvat samaan tahtiin kännykkänumeron kanssa. Toisaalta, mikäli seuranta olisi tehty aikaisemmin, olisi pystytty selvittämään vain projektin lyhyen keston vaikutukset nuorten elämään. Lisäksi puolen vuoden kuluttua asioinnista nuorten oli ehkä kuitenkin helpompi arvioida projektin todellista merkitystä itselleen kuin esimerkiksi kolme kuukautta projektin päättymisen jälkeen.

Analysoidessani nuorten haastatteluja havaitsin haastattelujen jakautuvan kolmeen jokseenkin yhtä suureen ryhmään sen perusteella, miten nuori näkemykseni mukaan suhtautui minuun ja haastattelutilanteeseen. Näitä tilanteita voi nimittää seuraavasti: 1) Virastotapaaminen. Noin kolmannes nuorista suhtautui minuun samalla tavoin kuin kehen tahansa virkailijaan; keskustelu käytiin tiukan asiallisissa merkeissä sivupoluille eksymättä. Nämä nuoret olivat enimmäkseen vain yksilöohjauksessa käyneitä nuoria, joiden asiakkuus oli kestänyt vain pari käyntikertaa. 2) Projektin puolustuspuhe tai velanmaksu projektille. Lähes viidennes nuorista oli jo haastatteluun tullessaan selvästi päättänyt, että haastattelija on vakuutettava

projektin erinomaisuudesta. Nuoret halusivat varmistaa, että minä ymmärsin, miten tärkeä ja hyvä asia projekti on ja että sitä on ehdottomasti jatkettava tulevaisuudessakin. 3) Aikuiskontakti. Vajaa kolmannes nuorista tuntui suhtautuvan minuun kuten keneen tahansa luotettavaan myötätuntoiseen aikuiseen, joka on kiinnostunut hänen asioistaan ja jolle voi puhua muustakin kuin tiukasti projektiin liittyvistä asioista. Nuoret olivat hämmästyttävän avoimia ja puhuivat oma-aloitteisesti yllättävän henkilökohtaisista asioista. Osa nuorista myös oletti minun tietävän heistä entuudestaan enemmän kuin mitä todellisuudessa tiesin. Joidenkin nuorten kanssa puhuessani tunsin välillä toimivani terapeuttina. Nuoret tuntuivat näkevän minut projektin tarjoamana lisäpalveluna ja minut samastettiin jossain mielessä projektin työntekijöihin, vaikka olin koettanut tehdä selväksi sekä haastattelua sovittaessa että haastattelutilanteen alussa, että en kuulu projektin henkilökuntaan. Yhteistä kahteen viimeiseen ryhmään kuuluville nuorille oli se, että heidän projektiasiakkuutensa oli kestänyt pidempään kuin niiden nuorten, jotka suhtautuivat haastattelutilanteeseen samaan tapaan kuin virastotapaamiseen.

Jo varsin varhaisessa projektin vaiheessa ilmeni, että monet projektissa asioivista nuorista kaipasivat luotettavaa aikuiskontaktia. Osalla tarve oli seurausta siitä, että omassa perhe- tai tuttavapiirissä ei ollut aikuista, jonka kanssa nuori olisi voinut jutella omista asioista. Esimerkiksi äitiä tai isää ei ollut, vanhemmat saattoivat olla jo ikääntyneitä, perheessä saattoi olla alkoholismia tai välit vanhempien kanssa eivät olleet hyvät. Yksi projektin tarjoamista yksilöohjauspalveluista oli aikuinen juttuseura; nuori saattoi pohtia omia asioitaan ja saada kysymyksiinsä aikuisen näkökulman tai ”harjoitella” omaa aikuisena oloa aikuisen keskustelukumppanin kanssa, joka kohteli häntä aikuisena. Tämä aikuiskontaktin kaipuu näkyi myös haastatteluissa ja erityisesti niiden jälkeen käydyissä ”santsikahvikuppikeskusteluissa”. Tämä edellytti, että nuori hyväksyi minut luotettavana aikuisena ja antoi minulle saman statuksen kuin projektityöntekijälle.⁶⁷

---

67. Tätä suhtautumistapaa kuvaa yhden projektityöntekijän kertomus toisen työntekijän yksilöohjauksessa olleesta asiakkaasta, joka oli poikennut projektiin ilman ajanvarausta ja kuultuaan, että oma yksilöohjaaja ei ollut paikalla tokaisut toiselle projektityöntekijälle ”sä kelpaat!”.

(Arviointi)tutkijan vastuun ja välittämisen rajat

Arviointitutkijana minulle oli hieman pulmallista tulla samastetuksi projektin työntekijöihin ja yritin aina korostaa nuorille, että minä en ollut projektin palkkalistoilla vaan ulkopuolinen tutkija. Pelkäsin, että jos minut mielletäisiin projektityöntekijäksi, minulle ei kerrottaisi mahdollisia kielteisiä projektikokemuksia. Haastatteluja tehdessäni minusta kuitenkin tuntui, että ennakkopelkoni oli turha: nuoret kertoivat minulle avoimesti kokemuksiaan ja mielipiteitään projektin toiminnasta. Jos jotain kaunisteltiin, niin se liittyi mahdolliseen nuoren työharjoittelun ennenaikaiseen päättymiseen tai mahdolliseen päihteiden käyttöön. Jos nuori koki, että jokin asia projektin toiminnassa ei ollut häntä miellyttänyt, hän sanoi sen suoraan. Negatiivista palautetta tuli kaiken kaikkiaan hyvin vähän ja se liittyi työntekijöiden nuorille tekemiin kysymyksiin, joita jotkut nuorista pitivät liian henkilökohtaisina. Arviointitutkimuksen näkökulmasta tätä palautetta ei kuitenkaan voi pitää projektin kannalta raskauttavana, sillä huomattava osa nuorista odotti projektin työntekijöiltä mahdollisuutta henkilökohtaisista asioista puhumiseen. Lisäksi projektissa asiointi oli ollut vapaaehtoista: nuorella ei ollut velvollisuutta vastata näihin kysymyksiin ja mikäli nuorella olisi ollut mielessä jotain suurempaa kritiikkiä projektia kohtaan, hän olisi voinut puhua siitä työntekijöillekin suoraan ilman pelkoa jostakin sanktiosta.

Kokemukseni nuorten halukkuudesta puhua asioistaan heistä kiinnostuneen aikuisen tutkijan kanssa eivät ole mitenkään ainutkertaisia. Esimerkiksi Eder ja Fingerson viittavat artikkelissaan Jill Taylorin, Carol Gilliganin ja Amy Sullivanin vuoden 1995 tutkimukseen eri etnisistä ja sosiaalisista taustoista tulevista tytöistä ja Penelope Eckertin lukiolailaisten sosiaalisia kategorioita ja identiteettiä tarkastelemaan tutkimukseen vuodelta 1989 kirjoittaessaan nuorten välittömyydestä keskusteluissa heistä kiinnostuneen tutkijan kanssa. Haastattelija koettiin muuta aikuisia vähemmän tuomitseväksi, turvalliseksi ja ymmärtäväiseksi keskustelukumppaniksi, johon luotettiin.⁶⁸

---

68. Eder – Fingerson 2002, 186.

Arviointitutkijan ja projektissa asioivista nuorista kiinnostuneen aikuisen kaksoisrooliin liittyy pahin tutkimuksen aikana syntynyt rooliristiriitani. Käytyäni eräänä päivänä projektin tiloissa näin sieltä tullessani kadulla erään projektissa asioivan nuoren, jonka kanssa olin aiemmin jutellut projektissa ja kadulla häneen törmätessäni, vaikka en häntä ollutkaan haastatellut. Kutsun häntä tässä “Pekaksi”. Pekka istui kaupungilla kukkaistutuksen vieressä yksinään huonokuntoisen näköisenä ja kun tervehdin häntä, havaitsin Pekan olevan selvästi huumausaineen vaikutuksen alainen. Yritin jututtaa Pekkaa selvittääkseni hänen tajunnantilaansa ja Pekka reagoi minuun vastatailemalla hyvin poissaolevana ja synkkään sävyyn. Minua huolestutti Pekan kunto ja pelotti hänen itsetuhoa huokuva synkkyytensä. Minusta tuntui, että jotain olisi tehtävä, mutta tiedostin samalla oman roolini rajallisuuden: minä olin tutkija, minun työni oli arvioida projektia. Minä en ollut päihdetyöntekijä tai sosiaalityöntekijä ja minun koulutukseni oli erilainen. Mitä siis saatoin tehdä ja mitä minun oli sallittua tehdä? Arvioin, että Pekka ei ollut siinä kunnossa, että hän olisi kyennyt hankkimaan itse apua. En kuitenkaan mielestäni voinut spontaanisti ryhtyä työskentelemään Pekan kanssa ja ohjaamaan häntä hoitoon. Pelkäsin, että hyvää tarkoittava auttamisyritykseni saattaisi olla vahingoksi, koska minulla ei ollut tällaiseen työskentelyyn tarvittavaa koulutusta. Lisäksi katsoin, että minun tuli kunnioittaa projektin työntekijöiden kanssa yhteisesti sovittua työnjakoa: oman roolini hyvääkin tarkoittava ylittäminen olisi saattanut horjuttaa sujuvaa yhteistyötä ja hankaloittaa jatkotyöskentelyä. Päätelin, että nuoren tuntevana aikuisena moraalinen velvollisuuteni oli delegoida asia ammattilaiselle ja aloin miettiä, onko minulla oikeus ilmoittaa Pekan yksilöohjaajalle Pekan tilanteesta. Päätin, että oli, sillä olin juuri hetkeä aikaisemmin jutellut Pekasta hänen yksilöohjaajansa kanssa ja tiesin Pekan kertoneen hänelle avoimesti edellispäivien retkahduksista. Ilmoittamalla Pekan sen hetkisen kunnan ja olinpaikan en siis paljastaisi yksilöohjaajalle Pekasta sellaista tietoa, jota Pekka ei itse haluaisi yksilöohjaajalleen kertoa. Tämän järkeilyn jälkeen välitin tiedon Pekan yksilöohjaajalle ja jätin Pekan hänen huolekseen. Vielä illalla työpäivän jälkeen murehdin moneen ker-

taan Pekkaa ja pelkäsin hänen ottavan yliannoksen. Helpotukseni oli suuri, kun kuulin Pekan ja yksilöohjaajan sopineen tutustumisvierailusta hoitopaikkaan. Valitettavasti myöhemmin ilmeni, että hoitoonohjauksesta oli Pekalle vain tilapäistä apua.

Pekan tapauksesta käy ilmi, miten arviointitutkijakin voi joutua pohtimaan roolinsa rajoja suhteessa tutkimuskohteena oleviin nuoriin. Ei ole yksinkertaista vetää rajaa sen välille, mitä tutkijan tulee tehdä ja mitä ei. Tutkimuskohteet ovat eläviä ihmisiä ja tutkijan rooliin yhdistyy yksilön moraalinen vastuu sekä velvollisuudet lähimmäistä kohtaan. Tämä problematiikka on varmasti vielä polttavampi toimintatutkijoiden työssä. Nuorisotutkijoiden keskuudessa olisi-kin hyvä käydä enemmän keskustelua toimintamalleista ja toimintaohjeista vastaavanlaisissa tilanteissa. Tilanteen osuessa kohdalle arvioitsija/tutkija on kovin yksin – oman tilannetajunsa ja arviointikykynsä varassa.

Toisen ihmisen pahoinvoinnin ja hädän kohtaaminen on psykisesti varsin rankkaa. Toisinaan rutiinihaastatteluja tehdessä saattaa törmätä johonkin erityisen kipeään ja koskettavaan tarinaan, joka jää haastattelun jälkeen pyörimään mielessä. Nuoren tarinaan saattaa myös kuulua jokin vaikea elämäkokemus, joka yllättäen leikkaa haastattelijan omaa henkilöhistoriaa (esim. kertomus lähiomaisen sairaudesta tai kuolemasta) ja nostaa pintaan vaikeita muistoja. Joskus tutkija voi myös joutua hankauksiin tutkimansa projektin työntekijöiden kanssa ja kaivata siksi työnohjausta. Esimerkkejä löytyy erityisesti toimintatutkimuksen puolelta. Tässä suhteessa yliopistolaitoksella olisi kehittämisen varaa henkilöstöhallinnassa: esimerkiksi rahoitussopimuksella määräaikaisessa virkasuhteessa työskenteleville tutkijoille yliopistotyönantaja ei tarjoa minkäänlaisia työnohjauspalveluita, vaikka jotkut toiset henkilöstöryhmät voivatkin niitä saada. Mikäli tutkija suorittaa jatko-opintojaan, hänellä voi olla mahdollisuus käyttää edullisia ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiön palveluita tarpeen mukaan. Jos tutkija on onnekas, hänen tutkimuksensa rahoittaja kustantaa tarvittaessa työnohjauspalveluita – ellei, sopii toivoa, että tutkijan psyyke on vahva ja lähipiiristä löytyy osaavia keittiöterapeutteja.

Muut haastatteluaineistot

Projektin asiakastyöntekijät

Arvioitaessa nuoriin kohdistuvaa projektia pelkkä nuorten haastattelu ei riitä, vaan tutkijan on kerättävä muunkinlaisia haastatteluaineistoja, jotta projektista muodostuisi mahdollisimman monipuolinen kuva ja kaikkien osapuolten näkemykset ja kokemukset tulisi kirjatuksi. KOHO-projektin kohdalla määrittelin muiksi osakkaiksi projektin työntekijät, projektiin nuoria rekrytoivat tahot, sijoitumispaikat sekä muut yhteistyökumppanit ja projektin rahoittajat. Kaikkien edellä mainittujen ryhmien perusteellinen haastattelu muiden aineistojen keräämisen ja analysoinnin ohessa oli kuitenkin yhdelle tutkijalle ylivoimainen tehtävä kaksivuotisen tutkimuksen aikana. Oli siis tehtävä valintoja ja painotettava eri ryhmiä eri tavalla. Painotusten valinta oli loppujen lopuksi varsin helppoa, koska arviointitutkijan lisäksi koin olevani nuorisotutkija ja siksi nuorten haastatteluiden painottaminen aineistossa tuntui luonnolliselta. Lisäksi se, että projektin työskentelyn lähtökohtana oli nuorten toiveet ja tarpeet tuki tätä painotusta. Toiseksi merkittävin haastatteluaineistoni oli projektin asiakastyöntekijöiden haastattelut. Haastattelin heidät kahteen kertaan työtehtäväkartoituksen yhteydessä, ensimmäisen kerran maaliskuussa 2001 ja toisen kerran vuotta myöhemmin. Tämä painotus perustui siihen, että pidin ensinnäkin tärkeänä ja hyvän tutkimustavan mukaisena kuulla niitä etenkin ihmisiä, jotka työskentelivät haastattelimieni nuorten kanssa *audiatur et altera pars*⁶⁹ -periaatteen mukaisesti. Toiseksi kyseinen projekti oli kehittämisprojekti, minkä vuoksi pidin erityisen kiinnostavana projektin työntekijöiden haastatteluita. Haastattelut tehtiin nauhurin kanssa projektin tiloissa työntekijöiden kanssa yksitellen.

---

69. Kuultakoon toistakin puolta.

Projektiin nuoria lähettäneet työntekijät

Kolmas haastatteluaineistoni koostui projektiin eniten asiakkaita lähettäneistä rekrytointitahon edustajista. Tästä joukosta valitsin viisi eri tahoilla työskentelevää rekrytoijaa, jotka olivat tehneet yhteistyötä kaikkien projektin työntekijöiden kanssa ja pyysin heitä haastateltaviksi. Kaikki suostuivat auliisti. Yhtä lukuun ottamatta nämä nauhurihaastattelut tehtiin haastateltavien työpaikoilla. Yksi haastateltavista tuli mieluummin haastattelua varten minun työpaikalleni. Näiden haastattelujen lisäksi kaikkia KOHO-projektiin nuoria rekrytoineita pyydettiin täyttämään laatimani kyselylomake ensimmäisenä ja toisena projektivuonna. Eri rekrytointitahojen kokemuksen ja mielipiteiden kartoittaminen oli tärkeää, koska projektin työ tapahtui tällä kentällä ja heidän käsissään oli osaltaan se, miten projekti menestyi kentällä: kaksi haastattelemistani rekrytoijista kertoi minulle suoraan, että mikäli projektia ei pidetä hyvänä ja toimivana, sitä ei esitellä nuorille tai siitä kerrotaan siten, että nuori ei siitä kiinnostu.

Projektiin nuoria lähettäneiden työntekijöiden haastattelut erosivat nuorten kanssa tehdyistä haastatteluista siten, että haastattelut olivat selvemmin kahden aikuisen välisiä keskusteluita. Tämä on seurausta siitä, että haastattelu määrittyi ammattitutkijan ja nuorten kanssa työskentelevän viranomaisen tai nuorisotyöntekijän väliseksi virka-aikana tehtäväksi työasiaksi. Haastateltavat halusivat tuoda esiin omien näkemystensä lisäksi myös oman taustaorganisaationsa ja ammattikuntansa kannan. Tästä syystä haastatteluiden onnistumiselle oli eduksi, että olin tavannut kaikki haastateltavat ohimennen tai he olivat ainakin nähneet minut erilaisissa KOHO-projektiin liittyvissä tilaisuuksissa edustamassa yliopistoa ja Nuorisotutkimusverkostoa. Profiloituminen projektin ulkopuoliseksi tutkijaksi ja ohutkin henkilökohtainen kontakti helpottivat haastattelun sopimista ja toi avoimuutta haastatteluihin.

Projektin rahoittajien edustajat

Edellä mainittujen nauhurihaastatteluiden lisäksi tein projektin alkutaipaleella yhden haastattelun ilman nauhuria erään kaupungin sosiaalitoimen johtavan virkamiehen kanssa. Tämän haastattelun tavoitteena oli selvittää yhden projektin yhteistyökumppanin ja rahoittajan odotuksia projektin tuloksista. Haastattelun tulos jäi varsin niukaksi, koska kaupungin harjoittama ostopalvelupolitiikka painottaa vapaiden käsien antamista kolmannen sektorin toimijoille: kaupunki odottaa ja katsoo, millaisia palveluita kolmannen sektorin toimijoilla on tarjottavana ja antaa niiden tehdä tuotekehittelyä omatoimisesti sitoutumatta projektiin. Palautteen kerääminen rahoittajatahoilta osoittautui muutenkin vaikeaksi. Yritin saada lisää tietoa rahoittajien näkemyksistä laatimalla projektin ohjausryhmälle kyselylomakkeen. Ainoa ohjausryhmän jäsen, joka ei palauttanut kyselylomaketta muistutuksistani ja lomakkeen luottamuksellisuutta koskevista vakuutteluistani huolimatta, oli projektin päärahoittajan edustaja. Syy tähän saattoi olla käynnissä olleet neuvottelut projektin jatkorahoituksesta. Rahoittajatahon esiintyminen ohjausryhmän kokouksissa ja poisjäänti kokouksesta, jossa ohjausryhmä otti kantaa jatkohankeluonnokseen puoltaa tätä tulkintaa. Virkamiehen varovaisuus rahakysymyksissä on hyvin ymmärrettävää, mutta kommentoinnista pidättäytyminen tekee projektin kehittämistyön ja sen arvioinnin vaikeaksi. Kun rahoittajatahon intressejä ja toiveita ei artikuloida ääneen, on mahdotonta arvioida projektin onnistumista tai epäonnistumista heidän näkökulmastaan.

Sijoittumisverkoston yhteyshenkilöt

Sijoittumisverkosto eli projektissa asioineiden nuorten työharjoittelupaikkojen yhteyshenkilöt tulivat mukaan projektiyhteistyöhön viimeisinä eli vasta kun nuorten asiointi projektissa oli edennyt siihen vaiheeseen, että sijoittuminen harjoitteluun oli mahdollista. Arviointitutkimuksen aikataulun kannalta tämä merkitsi sitä, että tiedonkeruun aloittaminen sijoittumisverkon projektikokemuksista oli järke-

vää tehdä vasta toisena projektivuonna, jolloin sijoittumispaikkoja oli enemmän ja samoissa paikoissa oli mahdollisesti ollut enemmänkin kuin yksi KOHO-nuori. Alkuperäisenä ajatuksena oli lähettää kaikille sijoittumispaikkojen yhteyshenkilöille kyselylomake ja sen jälkeen haastatella muutama yhteyshenkilö. Lomakekyselyn perusteella ilmeni kuitenkin, että valtaosalla sijoittumispaikoista oli koke-musta vain yhdestä KOHO-nuoresta ja asiointi projektin kanssa oli rajoittunut vain tämän nuoren harjoitteluun liittyneisiin kysymyksiin eikä heiltä siksi olisi ollut mahdollista saada projektista laajempaa näkemystä kuin mitä lomakekysely jo tuotti. Edelleen useampia KOHO-nuoria ottaneet sijoittumispaikat olivat täyttäneet lomakkeet huolella ja arviointitutkimuksen vuoksi ei ollut tarpeen tehdä enää lisäksi nauhurihaastatteluita.

Suomalaisen nuorisotutkimuksen piirissä tehdyille arviointitutkimukselle onkin ominaista tutkimuksen tekeminen pienin henkilöresurssein yhden tutkijan voimin⁷⁰. Tämän vuoksi tutkimuksessa on tehtävä rajauksia ja keskityttävä vain olennaisimpaan, vaikka toisinaan mahdollisimman laajan näkökulman tarjoaminen arviointitutkimuksen tutkimuskohteeseen saattaisi tuottaa varsinkin kentän toimijoiden ja heidän rahoittajiansa kannalta mielenkiintoista ja tärkeää lisätietoa, joka palvelisi poliittista päätöksentekoa ja nuorisotyöstrategian luomista tulevaisuudessa. Yhtä isoakaan projektia tai projek-tikonaisuutta tutkivan akateemisen arviointitutkimusryhmän ko-koaminen on harvoin taloudellisesti mahdollista Suomen oloissa. Käytännössä arviointiryhmiä pystyvät muodostamaan vain kaupallisia arviointipalveluita tuottavat yritykset. Näiden yritysten kohdal-

---

70. Esimerkiksi Outi Linnossuon *KOHO pitää pinnalla! Turkulaisten 17–20-vuotiaiden työttömien nuorten arviointiprojektin projektiorganisaation arviointitutkimus 1996–1999* (Työministeriö ja Turun kaupunki 2000), Minna Doganin *Turun HUKI-projekti & Raision 360° 24 h -projekti 1998–2000* (Turun ja Raision kaupunki 2000) Jaana Lähteenmaan “*Elämyksiä, harrastuksia ja virastoja*”. *Arviointitutkimus Elämysten kautta ammattiin -projektista* (Nuorisotutkimusverkosto 2001) ja Kari Paak-kunaisen “*Köysiratarhythmä on taas hyvä muistella – eikä kukaan ollut vaarassa pudota*”. *Nuorten Akatemian Mahis-projektin arviointitutkimus 1998–2000* (Nuori-sotutkimusverkosto 2000) ovat kaikki yhden tutkijan tekemiä arviointitutkimuksia.

la ei voida kuitenkaan aina puhua akateemiset kriteerit täyttävästä arviointitutkimuksesta.⁷¹ Tämä on valitettavaa, sillä nuorisotutkimuksen sisällä tehtävän arviointitutkimuksen akateemisen jalostumisen kannalta olisi eduksi, jos arviointitutkimuksen parissa työskenteleviä nuorisotutkijoita voitaisiin koota saman arviointitutkimuksen ympärille. Näin voitaisiin tuottaa sekä entistä laajempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa jostakin isosta projektista että identifioida ja analysoida nuorisotutkimuksen kannalta merkittäviä arviointitutkimuksen menetelmiä ja teorioita ja kehittää arviointitutkimusta yhtenä nuorisotutkimuksen osa-alueena. Tällaiseen oppi-ainespesifiin arviointiin⁷² panostaminen olisi tarpeellista aikana, jolloin huomattava osa nuorisotyöstä ja muusta nuorten parissa tehdystä työstä tehdään projekteissa, joista tehtyjen arviointitutkimusten tulisi voida lausua jotakin yleistettävää eri projekteista ja niiden kokemuksista. Tällainen arviointitutkimustieto olisi kullannarvoista palautetta kentän toimijoille ja päätöksentekijöille ja veisi suomalaista nuorisotyötä eteenpäin.

---

71. Esimerkiksi haastatteluita ei aina dokumentoida. Arviointi saattaa myös olla pelkästään saavutusten ja ongelmien kirjaamista ja niiden taustojen selvittämiseen ei käytetä aikaa.

72. Viitataan tällä termillä Michael Scrivenin jaotteluun discipline-specific evaluation ja meta-evaluation. Meta-evaluatiolla Scriven tarkoittaa arvioinnin arviointia ja oppiainespesifillä arvioinnilla oppiaineen sisään menevää arviointia, jota voidaan tehdä sekä ammattiarvioitsijoiden avustuksella että ilman heitä, mutta joka vaatii aina oppiaineen hyvää tuntemusta. (Scriven 1994, 148.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhden tieteenalan käyttämiä arviointimenetelmiä ei voitaisi käyttää toisessa tieteenalassa. Päinvastoin, arviointi on tässä suhteessa verrannollinen esimerkiksi tilastotieteen käyttöön apuvälineenä muissa tieteissä. Scrivenin näkemyksen mukaan arviointi on a tool discipline, aputiede, jossa on tavoitteena kehittää työkaluja myös muille tieteenaloille. (Emt., 150). Suomalaisen nuorisotutkimuksen haasteena on löytää oma sovelluksensa arvioinnista.

III ARVIOINTITUTKIMUKSEN KEHITYSLINJOJA

Laadun arviointi

Nuorisotyön tai nuorille suunnattujen palveluiden ja toiminnan laadun arviointi ei ole yksinkertaista, sillä ihmistyössä laatuun liitettävät ominaisuudet eivät aina ole kvantitatiivisesti mitattavissa, vaan ne saattavat olla hyvinkin abstrakteja ja subjektiivisia. Nuorisotutkimusverkoston piirissä laatuajattelusta ja nuorisotyöstä on kirjoittanut Petri Cederlöf.⁷³ Cederlöf luonnehtii laatuajattelua nuorisotyössä tarkastelevaa tekstiään sanoin “ajattelun ja toiminnan tueksi tarkoitettu teoreettinen työkalupakki, jonka sisältöä tulee parantaa toiminnasta ja käytännöstä käsin”. Asiakirja on ensisijaisesti suunnattu nuorten ja nuorisotyön parissa työskenteleville ihmisille, mutta se antaa ajatuksia myös heidän työtään arvioiville tutkijoille. Cederlöfin mukaan “[p]erusajatuksena on, että kuten laatu työn tulee käynnistyä tapauskohtaisesti tarpeista ja omasta näkökulmasta, myös laatuajattelun ajatuksia voidaan vapaasti soveltaa nuorisotyöhön”⁷⁴. Toisin sanoen laatu on luonteeltaan relatiivinen käsite, joka on sidoksissa nuorisotyön paikkaan, ajankohtaan, kohderyhmään, tekijöihin ja osakkaisiin. Laatu nousee siis edellä mainituista seikoista.

Nuorisotyöntekijöillä, heidän yhteistyökumppaneillaan, rahoittajilla, nuorisotyön kohteena olevilla nuorilla itsellään ja tavallisella veronmaksajalla saattaa olla enemmän tai vähemmän jäsentynyt

---

73. Cederlöf, Petri, *Laatuajattelu ja nuorisotyö? Perustietoa ja näkökulmia nuorisotalan toimijoille*. <http://www.alli.fi/alli/laatu> (23.04.2001) [sivunumeroinen teksti, sivunumeroinen sivu 6]

74. Emt., sivunumeroinen sivu 6.

näkemyksistä, mitä laatu nuorisotyössä tarkoittaa, ja ryhmien näkemykset saattavat painottaa hyvinkin erilaisia asioita tai olla keskenään ristiriitaisia. Arviointitutkijan tehtävä on määritellä, mitä laadulla tarkoitetaan kulloisessakin arvioinnin kohteessa. Ajatus laadusta ei voi perustua vain arviointitutkijan subjektiiviseen tai ideologiseen näkemykseen siitä, millainen nuorisotyö kussakin paikassa olisi laadukasta, vaan sille on löydettävä perusteet arvioitavasta hankkeesta ja sen kontekstista. Erityisesti tämä pätee Guban ja Lincolnin arviointistrategiaan työnsä pohjaavaan arvioitsijaan, joka pyrkii luomaan eri osakkaiden välille konsensusta.

Kenen näkemystä laadusta arvioitsija sitten painottaa sovittaessaan asianosaisten mahdollisesti ristiriitaisiakin käsityksiä toiminnan laadusta? Tämän pohdinnan tukena on hyödyllistä käyttää erilaisia laadun tarkastelunäkökulmia. Tällaisia näkökulmia ovat valmistuskeskeinen laatu, jossa pyritään minimoimaan virheiden määrä, tuotokeskeinen laatu, jossa korostetaan tuotteiden ominaisuuksia, arvokeskeinen laatu, jossa keskeistä on käyttö- tai hyötyarvo ja hintalaatu -suhde, kilpailukeskeinen laatu, jossa seurataan laadun suhdetta kilpailijoihin, asiakaskeineen laatu, jossa laatu muodostuu asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden täyttämistä sekä yhteiskunta-keskeinen laatu, jossa laadulla viitataan toiminnan kokonaisvaikutuksiin yhteiskuntaan ja luontoon.⁷⁵ Asiakasnäkökulma, asiakaslähttöisyys tai asiakaskeisyys ovat nykyään merkittäviä lähtökohtia laatuajattelussa. Asiakkaan äänen pitää kuulua toiminnan suunnittelussa, käytännön toiminnassa ja sen kehittämisessä.⁷⁶ EU-kieltä käyttäen voidaan puhua asiakkaan *empowermentista* eli asiakkaan vaikutusvallan lisäämisestä. Asiakkaat ymmärretään kuitenkin laa-

---

75. Emt., sivunumeroimaton sivu 18. Vrt. myös Taina Saarisen esittämä Harveyn ja Greenin jaottelu: poikkeuksellinen laatu, tasainen tai virheetön laatu, tarkoituksenmukainen laatu, laatu tehokkuusvaatimuksena ja laatu muutoksena (Saarinen, Taina, "Koulutuksen arvioinnin vaikutukset – esimerkkinä yliopistoarviointi" teoksessa Paakkunainen (toim.) 1999, 64.

76. Cederlöf [s.a.], sivunumeroimaton sivu 34. Ks. myös Cederlöf, Petri, "Merkityksestä laatuun. Haasteena nuorisotyön tutkimus" teoksessa Paakkunainen (toim.) 1999, 92–93, 94, 95.

jaksi ryhmäksi nykylaatuajattelussa ja asiakkaana pidettäviä ryhmiä voidaan luokitella eri näkökulmista. Perusluokitustapa on jako sisäisiin ja ulkoisiin asiakkaisiin. Riippuu luokitteluperusteista, kumpaan ryhmään nuorten halutaan ymmärtää kuuluvan. Cederlöfin mukaan nuorten voidaan periaatteessa katsoa olevan nuorisotyön välittömiä ulkoisia asiakkaita, jotka sanelevat tarpeitaan ja joille toiminta on tarkoitettu, kun taas muut tahot voidaan nähdä sisäisiksi tai välillisiksi asiakkaita. Kuitenkin, kuten Cederlöf huomauttaa, nuoret ovat myös yhteiskunnan odotuksien mukaan nuorille räätälöidyn toiminnan kohteita ja siten oikeastaan nuorisotyön ja sen mahdollistamien toimintojen sisäisiä asiakkaita näihin toimintoihin osallistuessaan.⁷⁷ Nuorisotyö on siis tärkeä osa yhteiskunnan toimintaa ja nuoriin panostaminen on yhteiskuntamme keskeisiä arvovalintoja. Tästä syystä myös yhteiskunta täytyy määrittää asiakkaaksi ja siksi on mielestäni käsitteellisesti osuvampaa kutsua arvioimani KOHO-projektin kaltaisten hankkeiden osallistujia, nuoria, sisäisiksi asiakkaita ja muita toimijoita ulkoisiksi asiakkaita.

Sosiaalipoliittisia EU-hankkeita arvioitaessa asiakkaan painottaminen laatua määriteltäessä on perusteltua, sillä *empowerment*-ajattelun mukaisesti EU painottaa ohjelmakokonaisuuksiin osallistujien mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin toimenpiteisiin. Cederlöfiä seuraten, tämä tarkoittaa nuorisotyön käytännön arvioinnissa sen mittaamista, miten nuorten tarpeet on selvitetty ja ennakoitu, ja miten tämä tietämys on osattu muuntaa käytännön toiminnaksi. Lisäksi on arvioitava, miten toiminnan tai palvelujen kustantajien ja yhteistyökumppaneiden tarpeisiin on osattu vastata tuotetulla toiminnalla tai palvelulla. Tämä ajattelutapa on yhdensuuntainen Guban ja Lincolnin ajatusten kanssa osakasarvioinnista. Laatua määritellesään tutkijan on tavallaan sovitettava yhteen hankkeen osakkaiden näkemyksiä laadusta ja luotava siitä konsensus. Kun yhteisymmärrys siitä, mitä laadulla kulloinkin tarkoitetaan, on saavutettu, on alettava miettiä, miten laatua mitataan. Laatu ei ole sama asia kuin

---

77. Cederlöf [s.a.], sivunumeroimaton sivu 34.

tehokkuus⁷⁸ ja niinpä laatua ei voida mitata mittaamalla tehokkuutta. Muiden sosiaalipoliittisten hankkeiden tavoin nuorisotyön laadukkuus liittyy sen yhteiskunnalliseen arvoon taloudellisessa ja moraalisisessa mielessä.⁷⁹ Niinpä toiminnalla voi olla eettisiä tavoitteita, joi-ta ei voida mitata rahassa. Näiden ei-rahallisten arvojen määrittely voi olla vaikeaa. Jos esimerkiksi asiakkaat kokevat tasavertaisen tai inhimillisen kohtelun toiminnan hyvänä laatuna, niin miten tällais-ta varsin subjektiivista kokemusta voidaan mitata? Nuorisotutkimuk-sen osana tehtävän arviointitutkimuksen kehittämishaasteita on laa-dukkaaseen nuorisotyöhön liitettävien abstraktien ja subjektiivisten arvojen mallintaminen mitattaviksi siten, että toiminnan laatua voi-daan suhteuttaa myös jonkin kilpailevan toiminnan laatuun. Tähän mallintamiseen on paneuduttava jatkossa pohdittaessa nuorisotutki-muksen sisällä tehtävän arvioinnin kehittämistä ja profilointia erillisenä arviointitutkimuksen osa-alueena.

---

78. Emt., sivunumeroimaton sivu 22.

79. Ks. emt., sivunumeroimaton sivu 13.

BSC-mallin hyödyntämis- mahdollisuudet arvioinnissa

Nuorisotyön laatua arvioitaessa kannattaa kiinnittää huomiota toiminnan taustalla vaikuttavaan strategiaan. Strategia on laatutyössä tarvittava työväline, jolla tavoitteet ja suunnitelmat muutetaan käytännön toiminnaksi.⁸⁰ Suomalaisen nuorisotutkimuksen vahvuuksia on sen monitieteellisyys ja ennakkoluulottomuus eri tieteenalojen menetelmien hyödyntämisessä. Samaan innovatiivisuuteen tulisi pyrkiä myös nuorisotutkimuksen sisällä tehtävässä arviointitutkimuksessa. Yksi kiintoisa ajatuskoe on, mitä BSC-malli voi antaa arviointitutkimusta tekeväälle nuorisotutkijalle. Vuonna 1992 esitelty Robert S. Kaplanin ja David P. Nortonin Balanced Scorecard (BSC) on yritysmaailmassa käytetyimpiä⁸¹ strategisia ohjausmalleja tällä hetkellä. Sitä voidaan käyttää strategian luomiseen ja toteuttamiseen, tuotetusta toiminnasta saatavan palautteen keräämiseen ja toiminnan tarkkailuun. BSC-mallin hyödyntäminen arvioinnin apuvälineenä on pohdinnan arvoinen kysymys. Malli on sovellettavissa myös nuorisotyöhön, sillä sitä voidaan käyttää niin liikeyritysten kuin julkisten tai ei-voittoa tavoittelevien toimijoiden tarpeisiin. Mallin kehittäjät toteavatkin, että vaikka BSC kehitettiin alunperin yksityisen sektorin tarpeisiin, sen potentiaalinen hyöty on mahdollisesti vielä suurempi julkiselle sektorille ja ei-voittoa tavoitteleville toimijoille.⁸²

Tämä näkemys perustuu ajatukseen, että edellä mainitut organisaatiot joutuvat rajoittamaan menonsa budjetoituihin summiin, mutta niiden tehokkuutta ei voida mitata sillä, miten tarkkaan ne pysyvät budjetissaan tai onnistuvatko ne peräti alittamaan budjettinsa. Näiden organisaatioiden menestyksellisyttä tulisi arvioida sen mu-

---

80. Emt., sivunumeroinen sivu 31.

81. Vuonna 2001 noin 80% suurista suomalaisista yrityksistä oli rakentanut tai oli rakentamassa BSC-mallia. (Laitinen, Erkki K., "Balanced Scorecard saattaisi toimia yliopistossa". *Acatiimi* 5/2001, 13.)

82. Kaplan, Robert S., – David P. Norton, *Translating Strategy into Action. The Balanced Scorecard*. Harvard Business School Press 1996, 179.

kaan, miten tehokkaasti ne kykenevät vastaamaan kohderyhmänsä tarpeisiin.⁸³

BSC-mallissa strategiset mittarit kootaan yhteen neljän näkökulman avulla. Nämä näkökulmat ovat taloudellinen näkökulma, jossa tarkastellaan sijoitetun pääoman tuottoa, asiakkaan näkökulma, jossa kiinnitetään huomiota asiakastyytyväisyyteen ja -uskollisuuteen, sisäisten prosessien näkökulma, jossa tuotetaan mahdollisimman nopeasti tuotteita ja palveluita, jotka tyydyttävät asiakkaita sekä oppimisen ja kasvun näkökulma, jonka avulla pyritään toiminnan kasvattamiseen ja kehittämiseen.⁸⁴ Mallin tarkoituksena on selvittää, että kaikki menestyksen edellytykset ovat kunnossa ja organisaatiota johdetaan tasapainoisesti.

BSC on ytimeltään organisaation johtamismalli, ei mittausväline.⁸⁵ Tästä syystä BSC-mallin käyttö arvioinnin apuvälineenä on ongelmallista. Mallin käyttö arvioinnin apukeinona näyttäisi edellyttävän interaktiivista (arviointi)tutkijaposiitiota suhteessa arvioinnin kohteisiin. Tällaisen position omaksuminen taas olisi mahdotonta, mikäli hyväksyttäisiin Michael Scrivenin näkemys arvioitsijan ja arvioinnin kohteena olevien välisestä suhteesta. BSC-mallia apuna käyttävä arvioitsija olisi siis toimenkuvaltaan lähinnä arviointikon-sultti. Koska BSC-malli on strategia eikä mittausväline, näyttäisi siltä, että sen hyödyntäminen soveltuisi paremmin prosessiarviointiin tai formatiiviseen arviointiin kuin summatiiviseen arviointiin. Tähän viittaa myös BSC-mallin taustalla oleva ajatus, jonka mukaan toimijat pyrkivät parantamaan olemassa olevia prosesseja.⁸⁶ Malliin liittyvään ajatteluun tutustuminen voi kuitenkin olla hyödyllistä myös Scrivenin edustamalle arvioitsijatyyppille ensinnäkin, koska BSC muuttaa toiminnan läpinäkyväksi⁸⁷ ja toiseksi, koska siinä korostetaan asiakasnäkökulmaa⁸⁸ samoin kuin esimerkiksi ESR-hankkeissa. BSC-mallin voisi olettaa tuovan nuorten ääntä kuuluviin entistä

---

83. Emt., 180.

84. Emt., 24–29.

85. Emt., esim. sivu 25.

86. Emt., viii.

87. Emt., 148, 165–156 ja 222.

88. Emt., 63–91.

enemmän heille suunnatuissa hankkeissa. Nähdäkseni nuorisotutkimuksen osana harjoitettavan arviointitutkimuksen erityisyys suhteessa muuhun arviointitutkimukseen on juuri nuorten näkökulman painottaminen. Siksi BSC-mallin soveltuvuutta arviointitutkimusta tekevän nuorisotutkijan työvälineenä tulisi tutkia jatkossa.

Kaplan ja Norton toteavat, että informaatioaikana on pystyttävä palvelemaan asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita sekä tuottamaan räätälöityjä tuotteita ja palveluita mahdollisimman pienin kustannuksin.⁸⁹ Jotta voidaan palvella asiakkaita mahdollisimman hyvin, on tunnettava asiakkaat ja valittava kohderyhmät.⁹⁰ Toisin sanoen, tietyssä mielessä palveluiden tuottajat valikoivat asiakkaat, joita he haluavat palvella mahdollisimman hyvin ja yksilöllisesti. Nuorisotyössä toimitaan pitkälti samalla tavalla. Rajalliset resurssit ovat toisinaan hyvinkin niukkoja ja niitä on pyrittävä hyödyntämään mahdollisimman taloudellisesti. Samoin esimerkiksi joku nuorten parissa toimiva projekti saattaa kelpuuttaa toimenpiteisiinsä vain tietyn ikäisiä nuoria. Projekti saattaa myös olla luonteeltaan vaikkapa päihdeontta toimintaa ja tästä syystä tarjota räätälöityjä palveluita on vain sellaisille nuorille, joilla ei ole päihdeongelmaa tai joilla se ei ole akuutti. Arviointitutkijan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että hänen on pyrittävä selvittämään, miten hyvin hankkeen suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta vastaavat kentän toimijat ovat onnistuneet identifioimaan ja tavoittamaan kohderyhmänsä, sekä miten hyvin tarjottu toiminta tai palvelut vastaavat näiden nuorten tarpeita ja toiveita. Samalla arvioitsija saa tietoa palvelun tuottajan ja sen henkilöstön kyvystä kerätä tietoa omasta kohderyhmästään. Saadun tiedon ansiosta kohderyhmään kuuluvat nuoret opitaan tuntemaan paremmin ja heitä voidaan jatkossa palvella kattavammin. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö nuori olisi tyytyväinen saatuaan hakemansa palvelun tai tuotteen, vaan kyse on siitä, miten häntä voitaisiin palvella vielä paremmin.⁹¹

---

89. Emt., 4.

90. Emt., 64–67.

91. Emt., 127–129.

Tehdessäni Tampereen KOHO-projektin asiakkaiden kuuden kuukauden seuranta haastatteluita havaitsin, että haastattelemiani nuoret eivät juurikaan itse kyenneet muotoilemaan lisäpalvelutarpeitaan. Huomattava osa heistä ei osannut määritellä, mitä he projektin asiakkuuden aloittaessaan olivat projektilta toivoneet tai odottaneet. Nuoret olivat “tulleet katsomaan”. Tätä taustaa vasten voidaan sanoa, että nuorten palveleminen hyvin edellytti työntekijöiltä aktiivisuutta suhteessa nuoreen ja hänen palvelutarpeidensa karvoittamisessa.

Arvioitaessa esimerkiksi nuorten parissa toimivaa projektia yhtenä arvioinnin osa-alueena voisi olla projektin kyky kerätä ja päivittää asiakastiedostoja. Monessa projektissa asiakastietojen keräämistä pidetään toissijaisena asiakkaan palvelemisen kannalta. Tietojen kerääminen on usein epäsystemaattista ja asiakkaista kirjattu tieto epätäydellistä, säännöllisistä tilastokoosteista puhumattakaan. Monesti asiakasrekisterin puutteita perustellaan niukoilla resursseilla. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi olla, sillä ajan tasalla olevan asiakasrekisterin ylläpito ei useinkaan vaadi suuria rahasummia tai henkilöresursseja vaan niiden järkevää käyttöä. Ongelma on todennäköisimmin se, että asiakastiedoston keräämistä ja hoitoa ei pidetä tärkeänä osana työtä, koska sitä ei ymmärretä oman asiakastyön laadun parantamisen välineeksi ja sitä kautta koko hankkeen kehittämistyökaluksi.

BSC-mallin inspiroimana nuorisohankkeen menestyksellisyyttä asiakasnäkökulmasta voitaisiin arvioida seuraavien avainelementtien toimivuuden pohjalta: 1) osaavat ihmiset, 2) tavoitettavuus ja 3) nopea palvelu. Osaavilla ihmisillä tarkoitetaan työntekijöiden kykyä tunnistaa ja täyttää nuorten tarpeet. Tavoitettavuudella puolestaan tarkoitetaan palvelun helppoa saatavuutta. Käytännössä helppous voi perustua joustaviin aukioloaikoihin, keskeiseen sijaintiin tai vaikkapa tukkeutumattomaan puhelinpalveluun. Nopea palvelu taas tarkoittaa sitä, että palvelun saamista edeltävän odotusajan pitäisi vähintäänkin vastata asiakkaan käsitystä palvelutarpeensa kiireellisyydestä.⁹²

---

92. Emt., 75.

Arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon hankkeen toimijoiden panostus asiakaspalautteen keräämiseen, eli miten usein, missä vaiheessa ja kuinka säännöllisesti asiakaspalautetta kerätään. Nuorisotyössä tuotetaan palveluita kuten missä tahansa palvelualalla toimivassa yrityksessäkin. Palveluiden tuottajat puolestaan eroavat tavaroiden tuottajista siten, että negatiivinen asiakaspalautte kulkeutuu heikommin takaisin. Siinä missä huonon tuotteen ostanut asiakas tulee takaisin vaihtamaan tai palauttamaan tuotteen, palveluun tyytymätön asiakas vaihtaa palvelun tuottajaa yleensä sen kummemmin palautetta antamatta (so. nuori ei tule uudelleen) ja asiakkaiden tyytymättömyys palveluun saatetaan havaita vasta aikojen kuluttua asiakkaiden vähentymisen myötä, usein siinä vaiheessa, kun on jo liian myöhäistä tehdä asialle mitään.⁹³ Puhuttaessa nuorisotyöprojekteista asiakkaiden vähentyminen saattaa olla seurausta esimerkiksi projektiin nuoria rekrytoivien tahojen tyytymättömyydestä projektin toimintaan tai tuloksiin. Nuorten oma tyytymättömyys projektin tarjoamiin palveluihin saattaa johtaa asioinnin keskeytymiseen tai loppumiseen nuoren ”kadotessa” selittämättömästi palvelun piiristä. Luonnollisesti kaikki selittämättömät asioinnin keskeyttämiset eivät ole vastareaktioita palvelun laadulle, vaan nuori saattaa lopettaa asioinnin äkillisesti jostain muustakin täysin palvelusta riippumattomasta syystä. Siksi olisikin hyvä pyrkiä selvittämään keskeyttämisen syitä ja erottamaan palvelusta johtuneet keskeyttämiset nuoresta itsestään johtuneista keskeyttämisistä. Jotakin palvelun laadusta kertoo myös nuorten sitoutuneisuus säännölliseen asiointiin ja ajallaan paikalle saapuminen. Jos projekti tarjoaa samalle nuorelle useita erilaisia ajanvaraukseen perustuvia palveluita, joista osaan hän saapuu täsmällisesti ja osaan myöhässä (tai jättää kokonaan saapumatta), voidaan aavistella tämän ilmentävän sitä, että nuori pitää jotakin osaa palveluista itselleen toisia palveluita merkittävämpanä. Esimerkiksi KOHO-projektissa osa KOHO-kurssille osallistuneista nuorista tuli paikalle normaalia täsmällisimmin silloin kun nuoren kurssipäivään kuului henkilökohtainen yksilöohjaus. Arvioit-

---

93. Emt., 88, 70.

sijan on hyvä olla tietoinen näistä seikoista ja pohtia nuoria ja hanketta koskevan tietämyksensä pohjalta, voidaanko edellä mainituista seikoista päätellä jotain asiakkaiden mielipiteestä kyseisen palvelun laadusta. Omien päätelmien ja käsitysten oikeellisuutta on kuitenkin hyvä testata esimerkiksi asiakashaastatteluilla.

Osaavat ihmiset ovat tärkeä osa asiakaspalvelua missä tahansa organisaatiossa, jossa on asiakkaita. Esimerkiksi nuorisotyössä, joka on luonteeltaan ihmistyötä ja pitkälti asiakaspalvelua, työntekijöiden osaaminen on avainasemassa. Kaplan ja Norton esittävät työntekijöiden työtyytyväisyyden ja tuottavuuden korreloivan voimakkaasti.⁹⁴ Siksi arvioitaessa esimerkiksi jotakin nuorisotyöprojektia on syytä selvittää myös työntekijöiden pätevyudet ja näkemykset projektista ja omasta työstään. Muodollisen pätevyyden lisäksi työntekijöiden työkokemuksen pituus ja laatu ovat tärkeitä asiakaspalvelutyön resursseja. Organisaation suorituskyvulle on eduksi, jos sen työntekijät tuntevat myös muiden asiakkaiden kuin nuorten ja yhteistyökumppaneiden toimintatavat. Työtyytyväisyyden selvittämiseen soveltuvia mittareita on esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuus. Vaihtuvuuden syiden selvittämiseksi (esim. työsuhteen määräaikaisuus, palkkaus, hankalat työajat, liian kova työtahti, koulutuksen ja työtehtävien vastaamattomuus) puolestaan voidaan mahdollisuuksien mukaan poistaa tyytymättömyyttä aiheuttavia seikkoja ja parantaa työntekijöiden viihtyvyyttä ja sitoutumista työyhteisöönsä ja -tehtäviinsä. Mittaamiseen perustuvien kvantitatiivisten menetelmien lisäksi työtyytyväisyyttä tai -tyytymättömyyttä voidaan selvittää työntekijähaastatteluilla.

Organisaatio saa tietoa palautteen hankintamekanismien avulla (projekti)suunnitelman toteutumisesta. Organisaation kannalta olisi edullista, että palautetta kerätessä oppiminen tapahtuisi kahden silmukan reittiä (double-loop learning) pelkän yhden silmukan (single-loop learning) sijasta. Edellisessä on kyse siitä, että testataan toiminnan pohjalla olevia olettamuksia aineiston, havaintojen ja kokemuksen perusteella, kun taas jälkimmäisessä palautetta saadaan siitä,

---

94. Emt., esim. 130.

onko toiminta toteutettu suunnitelmien mukaan. Luonnollisesti molemmat oppimisprosessit ovat tarpeellisia.⁹⁵ Jotakin organisaatiota, hanketta tai nuorisotyöprojektia arvioitaessa palautteenkeruuprosessin analysointi kertoo arvioinnin kohteen valmiudesta oppia toiminnastaan ja sitä kautta kiinnostuksesta kehittää itseään. Esimerkiksi nuorisoprojektin kohdalla arvioitsijan kannalta on kiintoisaa, missä laajuudessa projektin johto kerää ja analysoi tietoa suunnitelmien toteuttamisesta ja niiden toimivuudesta käytännössä. Edelleen projektin itsereflektiotavat (yhteiset kehittämistilaisuudet tai palaverit, joissa puidaan työskentelytapoja, kokemuksia, tavoitteita ja niiden toteuttamista) kertovat projektin sisäisestä oppimis- ja kehittämistyöskentelystä.

---

95. Emt., 17.

Projektin tulosten konkretisointi

Osa KOHO-projektin arviointistrategiaani oli yhden osakasryhmän näkemyksen, nuorten, painottaminen arvioinnissa. Valitsemassani lähtökohdassa ongelmallisinta oli nuorten projektista antaman palautteen konkretisointi. Monista nuorista projektin paras anti oli ystävällinen palvelu ja henkilökunta. Moni nuorista oli myös saanut projektista itseluottamusta ja uskallusta. Tämä kaikki oli projektin suorittaneille nuorille arvokasta ja se oli heidän näkökulmastaan yksi projektissa asioinnin tulos. Ystävällisyys ja rohkaus olivat palveluita, joita nuoret projektista halusivat työ- ja koulutuspaikan tai omien jatkosuunnitelmien selkeyttämisen lisäksi. Mutta miten ystävällisestä ja empaattisesta asiakkaan kohtaamisesta syntyvä hyvä mieli muutetaan laskettavaksi tuotokseksi, ja miten se suhteutetaan työpaikan tai opiskelupaikan saantiin? Ainakin projektin rahoittajatahojen voi perustellusti olettaa odottavan sijoittumisia työhön tai koulutukseen. Mitä pidempikestoisia nämä sijoittumiset ovat, sen paremmin voi projektin katsoa onnistuneen työssään heidän näkökulmastaan. Mukavasta ja kannustavasta palvelusta kohentunut itsetunto on heidän kannaltaan vai sivutuote, joskin varmastikin hyvä sellainen. Kuitenkin projektin tulosten arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota projektin tavoittelemien tulosten toteutumisen lisäksi myös sen toiminnan myönteisiin ja kielteisiin sivutuotoksiin. Toisinaan toiminnan sivutuotteina tai tahattomana vaikutuksena syntyneet tulokset – kuten esimerkiksi hyvä mieli – voivat olla asiakkaan itsensä mielestä projektiasiakkuuden tärkein tulos. Tällaisten sivutuotteiden nostaminen esiin arvioinnissa on arvokasta toiminnan mahdolliselle jatkokehittämistyölle. Nuorisotutkimuksen osana tehtävässä arviointitutkimuksessa olisikin hyvä käydä keskustelua abstraktien tulosten ja sivuvaikutusten konkretisoinnista ja mittaamisesta.

Arviointitutkimus ja poliittinen päätöksenteko

Arviointitutkimuksen käyttö – elääkö arviointiraportti omaa elämäänsä?

Arvioitavan toiminnan tai palvelun tuottajilla, sidosryhmillä, kohteilla ja rahoittajilla on erilaisia intressejä ja arvoja, jotka voivat olla keskenään kilpailevia tai ristiriitaisia. Tästä syystä arviointitutkijaa tai hänen arviointiaan saatetaan yrittää käyttää eri ryhmien intressien ajamiseen ja politiikanteon välineenä. Miten arviointitutkijan pitäisi toimia tällaisessa tilanteessa ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa itsenäisten linjausten ja toimenpidesuosittelujen esittämiseen? Miten tämä erilaisten odotusten ja paineiden kohteena olo näkyy tutkijan roolissa?

Kuten edellä kuvasin, Chelimsky määrittelee tutkijan roolin tuloksellisuus-, kehitys- ja tietoperspektiivin perusteella. Kirjoittaessaan opetuksen arvioinnista Barry MacDonald puolestaan jakaa arviointitutkimuksen kolmeen eri tyyppiin arvioitsijan hyväksymien arvojen perusteella ja sen mukaan, miten hänen tutkimustaan käytetään. MacDonald jakaa arvioinnin byrokraattiseen arviointiin, autokraattiseen arviointiin ja demokraattiseen arviointiin. Näistä byrokraattinen arviointi on niiden valtion virastojen käytössä, jotka pääosin kontrolloivat opetustoimen resursseja. Tällaista arviointia tekevä arvioitsija hyväksyy viranhaltijoiden arvot ja tarjoaa sellaista informaatiota, joka auttaa heitä saavuttamaan tavoitteensa. Byrokraattisessa arvioinnissa arviointitieto palvelee hallintoa ehdoitta. Autokraattinen arviointi, jota Michael Scriven edustaa MacDonaldin mukaan, on ehdollista opetustoimen resursseja pääosin kontrolloivien virastojen palvelua. Sen arvot ovat peräisin arvioitsijan näkemyksestä hallintokoneiston perustuslaillisista ja moraalisisista velvollisuuksista. Arvioitsija toimii asiantuntijaneuvonantajan tavoin. Hänen vaikutusvaltansa nousee akateemisesta tutkimusyhteisöstä ja hän säilyttää tutkimuksensa ”tekijänoikeudet”. Hänen tutkimuksensa

pätevyys koetellaan tutkimusyhteisössä. Demokraattinen arviointi, jonka edustajiksi MacDonald lukee Robert Staken, on koko yhteisölle tarkoitettua informaatiopalvelua. Demokraattinen arvioitsija hyväksyy pluralismin arvoksi ja pyrkii tuomaan esiin erilaiset intressit. Hän välittää informaatiota ryhmiltä toisille ja hänen aineistonsa keräysmenetelmät ja esitystavat ovat ymmärrettäviä maallikkoyhteisölle.⁹⁶ MacDonald julistautuu itse demokraattisen näkökulman edustajaksi.⁹⁷ MacDonaldin argumentaatio nousee yhteiskunnan pluralistisuudesta. Arvioitsijalla ei ole oikeutta edistää omia arvojaan tai omista lähtökohdistaan eniten legitiimiltä vaikuttavaa ideologiaa.⁹⁸ Esittäessään demokraattisen arvioinnin parhaana arviointityyppinä ja nostaessaan Staken esiin sen edustajana MacDonald lähestyy akateemisen lukijan kannalta kiusallista päätelmää: jos Staken edustama ote on pluralistisen yhteiskunnan arvojen mukaan paras lähestymistapa, silloin myös Staken itsensä tunnustama kriittisten löydösten valikoiva esittäminen arviointiraporteissa olisi suositeltava käytäntö. Akateemisen raportointikäytännön sisäistäneelle lukijalle tämä on mahdotonta hyväksyä. Toisaalta MacDonald ei lainkaan käsittele Staken esittämää arviointikohteen ymmärtämistä vaan ainoastaan arvioinnin perustumista pluralismiin ja erilaisten intressien esiin tuomista. Käsittelemättä jää, mihin saakka arvioitsijan työssä voidaan puhua erilaisten intressien esiin tuomisesta ja missä menee raja lobbauksen kanssa.

Poliittisen vastuun merkitys

Rossin ja Freemanin näkemys arvioinnista sijoittuu byrokraattisen ja autokraattisen arvioinnin välimaastoon, joskin siihen sisältyy myös elementtejä demokraattisesta arvioinnista. Rossi ja Freeman käsit-

---

96. MacDonald, Barry, "Evaluation and the Control of Education" teoksessa Murphy, Roger – Harry Torrance (eds.), *Evaluation Education: Issues and Methods*. Harper & Row Publisher 1987, 44–45. Vrt. myös Taina Saarisen yhteenveto arviointitiedon käytöstä tutkimuskirjallisuudessa (Saarinen 1999, 66–67).

97. MacDonald 1987, 37.

98. Emt., 39.

televät arviointia hyvin käytännön läheisesti ja heidän arviointiteoksensa sisältää runsaasti arkirealismia. Tästä johtuen sitä on vaikea pakottaa yhden edellä mainitun arkkityypin alle: arviointitutkimustyö on usein monimutkaisempaa kentällä kuin paperilla. Ross ja Freeman painottavat byrokraattisen arvioinnin elementtejä korostaessaan, että arvioinnit ovat vain yksi, joskin tärkeä osa, päätöksentekoprosessia ja valmistuttuaan arviointi saattaa päätyä vain alaviitteen asemaan tai tulla kokonaan ohitetuksi.⁹⁹ Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että arviointitutkimusten laatiminen olisi turhaa tai arviointitutkijat olisivat hyväksikäytettyjä tai arvioissaan puolueellisia, vaan kyse on poliittisen vallan edustukselliseen käyttöön liittyvästä vastuusta. Kuten Rossi ja Freeman toteavat, arvioitsija ei ole “filosofikuningas”, joka veto-oikeudellaan tekee tyhjäksi poliittisten päätöksentekijöiden päätösvalan.¹⁰⁰ Rossin ja Freemanin näkemys on perusteltu, sillä toisin kuin arviointitutkija, poliittiset päättäjät ovat vaa-leilla tehtäviinsä valittuja, ja he kantavat vastuun poliittisista päätöksistä ja vastaavat niistä valitsijoilleen. Mikäli arvioitsija riistäisi poliittisilta päätöksentekijöiltä heidän äänestäjiltään saamansa mandaatin, demokraattinen päätöksentekoprosessi korvattaisiin teknokraattisella. Kansa ja sen tahtoa ilmaisevat päätöksentekijät voivat arvioitsijan näkökulmasta tehdä tyhmiä päätöksiä, mutta se on kansan etuoikeus. Kari Paakkunainen toteaa päätöksentekijöiden tarvitsevan nykyään tietoa niin nopeasti, että he kääntyvät mieluummin nuoriso- tai arviointitutkijan puoleen kuin käyttävät hitaampia kansanvaltaisia kanavoita. Näin tutkijat ottavat tai heidät saadaan ottamaan “paikkoja ja rooleja kansanvaltaisilta, ryhmätasoiselta etu- ja ideologiselta mobilisaatiolta, vastuunalaisuudelta ja parlamentarismilta”¹⁰¹. Paakkunainen toteaa, että kansalaisten omien osallistumismahdollisuuksien korvaamisen asiantuntijavallalla on kyseenalaista ja vailla kestäviä perusteita, vaikka toteakin tiedontuottajien olevan avainasemassa ratkaisuja etsittäessä. Paakkunainen esittää, että

---

99. Rossi - Freeman 1993, 47, 49, 409 ja 418–419.

100. Emt., 420.

101. Paakkunainen, Kari, “Nuorisotyön evaluaatio ‘poliittisen’ uudelleen löytämisenä” teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.) 1999, 141.

arviointiin helposti liittyvää epädemokraattisuutta korjattaisiin kohottamalla arvioinnin kohteita arvioijiksi.¹⁰² Arviointi määrittyy hänen artikkelissaan politikoinnin muodoksi ja uudeksi tavaksi toimia ja osallistua.¹⁰³ Paakkunainen näyttäisi asettuvan Fettermanin *empowerment*-arvioinnin kanssa samoille linjoille, vaikka ei häneen artikkelissaan viittaakaan.

Kansalaisten osallisuus

Richard Murray on kiintoisalla tavalla tuonut esiin kansalaisten arviointiprosessiin osallistumiseen liittyviä pulmia. Murray katsoo valtakysymysten kuuluvan oleellisesti arviointiprosessiin. Valtaa käytetään arvioinnissa tavoitteiden asettelussa, ongelman määrittelyssä ja vaihtoehtojen muotoilussa.¹⁰⁴ Murrayn esimerkkitapaus on Tukholman liikennesuunnitteluprosessi, jossa kansalaiset pyrittiin integroimaan mukaan arvioinnin tekoon.¹⁰⁵ Arviointiyritys epäonnistui poliitikkojen vähäisen arviointiin sitoutumisen vuoksi. Arviointiprosessi keskeytyi ennen varsinaisen suunnittelukeskustelun alkua, ja arvioinneilla kartoitettujen vaihtoehtojen ratkaisumallien uutisointi jäi niin niukaksi, että raportit eivät tavoittaneet suurta yleisöä.¹⁰⁶ Murrayn artikkelin mukaan lähtökohdiltaan demokraattisen arviointiprosessin, jossa kansalaiset ovat yhtenä ryhmänä mukana tekevässä evaluaatiota, onnistumisedellytys on kansalaisten integrointi kaikkiin arviointiprosessin vaiheisiin, myös vaihtoehtojen määrittelyyn, jossa kansalaiset usein eivät ole mukana. Lisäksi onnistuminen edellyttää poliitikkojen ja päättäjien sitoutumista arviointiprosessiin.

Nuorisotutkimuksen sisäisessä arviointitutkimuskeskustelussa tulisikin jatkossa pohtia, miten kansalaisten ja erityisesti nuorten it-

---

102. Emt., 143.

103. Emt., 145.

104. Murray, Richard, "Citizens' Control of Evaluations". *Evaluation*. Volume 8. Number 1. January 2002, 81.

105. Emt., 91–98.

106. Emt., 97.

sensä osallistumista arviointeihin voitaisiin kannustaa ottaen samanaikaisesti huomioon Murrayn esittämät ehdot tällaisen prosessin menestyksekkäälle läpiviemiselle.

Arvioinnin autoritaariset elementit

Rossin ja Freemanin arviointikäsitukseen liittyviä autokraattisia elementtejä on heidän toteamuksensa, että useimmilla arviointiasiantuntijoilla on ainakin jotakin yhteiskuntatieteellistä koulutusta ja heidän toivekuvansa, että arvioitsijat tuntisivat yhteiskuntatieteellisten menetelmien koko kirjon.¹⁰⁷ Edellisen lisäksi autokraattisia elementtejä heidän näkemyksessään edustaa ajatus, jonka mukaan muut arvioitsijat, jotka lukevat arviointeja ja antavat palautetta niiden teknisestä laadusta kuuluvat arviointiprosessin osakkaisiin.¹⁰⁸ Suomalainen nuorisotutkimus on luonteeltaan monitieteellistä ja siksi arvioinninkin kohdalla tulisi kannustaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen rajat ylittävään monitieteelliseen tutkimusotteeseen.

Raportin kirjoittamisen tasot

Demokraattisia elementtejä Rossin ja Freemanin näkemyksessä arvioinnista edustaa ajatus, jonka mukaan jokaisen arvioitsijan tulisi osata myös kansantajuistaa (secondary dissemination) teknisen vertaisryhmälle suunnatun raportin (primary dissemination) sisältö. Kansantajuisesti kirjoitetun raportin tavoitteena on tarjota arvioinnin tulokset muodossa, jossa “älykäs maallikkolukija” pystyy ne ymmärtämään. Toisin sanoen raportissa tulee välttää ammattislangia ja käyttää sellaista kieltä, jonka älykäs mutta arviointitutkimusta tuntematon lukija ymmärtää ja lisäksi raportissa tulee pyrkiä lyhy-

---

107. Rossi – Freeman 1993, 52–53.

108. Emt., 408.

een, tiivistettyyn ilmaisutapaan.¹⁰⁹ Arviointitutkijan tulisi siis hallita useampi kuin yksi kirjoittamisen laji. Toisaalta tutkimusta kirjoittaessa kannattaa myös muistaa, että vaikeatajuinen kieli ei tee tekstistä tieteellistä eikä selkokielisyys epätieteellistä. Varsinkaan yhteiskunnan varoilla harjoitetun tutkimustoiminnan tuloksia raportoidaessa kieltä ei pitäisi käyttää vallan välineenä, jolla osa lukijoista suljetaan ulkopuolella. Ainakin nuorisotutkimus ja sen piirissä tehtävä arviointitutkimus ovat tutkimusaloja, joiden oman(kin) edun mukaista on kutsua tai suorastaan houkutella maallikoita, kentän ammattilaisia ja virkamiehiä myös syvällisempien tekstiensä lukijoiksi. Dialogin avaaminen palvelee pitkällä tähtäimellä sekä nuorisotutkimusta että nuorisotyötä.

Arvioinnin uskottavuus

Rossi ja Freeman toteavat, että vaikka useimmilla arvioitsijoilla on jonkilainen muodollinen koulutus takanaan, he ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, ja arvioinnista ei voi puhua ammattina siinä mielessä, mitä sillä sosiologiassa ymmärretään. Rossin ja Freemanin havaintojen mukaan sellaiset arvioitsijat, joilla on sosiaalityön tai kasvatustieteen ammattillinen koulutus, ovat taipuvaisempia näkemään itsensä osana ohjelman henkilökuntaa ja painottamaan “formatiivisia” arvioiteja, joilla pyritään kehittämään ohjelman päivittäistä toimintaa kuin akateemiset arvioitsijat.¹¹⁰ Rossin ja Freemanin näkemys arvioinnista on siis varsin laaja: sen piiriin mahtuu niin Scrivenin kuin Stakenkin painotuksia.

---

109. Emt., 452.

110. Emt., 430–436. Jaana Lähteenmaa huomauttaa, että Suomessa erityisnuorisotyön projektiarvioitsijoilla on usein ollut jokin aivan muu kuin tutkijakoulutus ja tästä syystä heidän tutkijan ammattitaidossaan on ollut puutteita. Lähteenmaa toteaa kuitenkin tilanteen luultavasti parantuvan, mikäli tutkimuskoulutus lisääntyy nuorisotyön koulutuksessa (Lähteenmaa, Jaana, “Nuorisoprojektit ja evaluutiot – noviisinäkökulmia” teoksessa Paakkunainen (toim.) 1999, 115).

Arvioitsijoiden koulutuksen heterogeenisyys on ongelma arvioinnin tulosten vertailukelpoisuuden ja uskottavuuden kannalta. Periaatteessa kuka tahansa voi ryhtyä arvioitsijaksi. Kuitenkin arvioitsijan tehtävään sisältyy valtava vastuu. Hänen työnsä tulosten perusteella saatetaan lakkauttaa tai jatkaa ohjelmia, päättää työpaikoista ja nuorille suunnattujen palveluiden tai toiminnan rahoituksen jatkamisesta, leikkaamisesta tai lisäämisestä. Tällaista vastuuta ja valtaa ei tulisi antaa (eikä ottaa vastaan) kevyesti. Suomalaisen nuorisotutkimuksen piirissä harjoitettavan arviointitutkimuksen kannalta olisi toivottavaa tiivistää ja kehittää arviointitutkimusta tekevien tutkijoiden yhteistyötä, vuorovaikutusta ja ammattitaidon kehittämistä. Säännölliset tapaamiset, seminaarit tai jonkinlaiset koulutustilaisuudet olisivat oiva tapa työstää arviointitutkimuksen suhdetta nuorisotutkimukseen ja avata nuorisotutkimuksen sisällä harjoitettavan arviointitutkimuksen erityisluonnetta suhteessa muualla tehtävään arviointitutkimukseen. Yhteisissä istunnoissa tulisi pyrkiä määrittelemään nuorisotutkimuksen piirissä arviointitutkimusta tekeviä nuorisotutkijoita yhdistävät perusperiaatteet ja siten kääntämään monitieteellisyys ja heterogeenisyys heikkoudesta vahvuudeksi, joka vie nuorisotutkimuksen sisällä tehtävää arviointitutkimusta eteenpäin. Tämänkaltaisen kehittämistyö palvelisi myös nuorten ja ohjelmien rahoittajien etua. Nuorisotutkijoille yhteisen arviointitutkimusstandardin luominen mahdollistaisi samalla arvioinneilta toivotun yhteismitallisuuden ja vertailtavuuden, mikä puolestaan auttaisi niin sanottujen hyvien käytäntöjen tunnistamista ja levittämistä.

LOPUKSI

Arviointitutkimus on nuoresta iästään johtuen edelleen voimakkaasti kehittyvä tieteenala. Vaikka arviointitutkijoilla on yleensä jonkinlainen yhteiskuntatieteellinen koulutus, se ei merkitse sitä, että arviointitutkimus olisi yksinomaan tai puhtaasti yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, vaan siitä löytyy esimerkiksi myös hallintotieteen elementtejä. Tällaisesta tiedekunta- ja oppirajojen huokoisesta leikkauspinnasta nousevaa yhteisvaikutusta kannattaisi hyödyntää aktiivisesti sen sijaan, että rajoitettaisiin tuttuihin yhteiskuntatieteellisiin menetelmiin. Yhteiskuntatieteen ja hallintotieteen menetelmien ennakkoluulon yhdistäminen, esimerkiksi BSC-mallin sovellusmahdollisuuksien pohdinta nuorisoprojektin arvioinnissa, on tie, jolle tulisi uskaltautua nykyistä rohkeammin.

Arviointitutkijan roolista on esitetty monenlaisia luokituksia ja näkemyksiä, jopa vastakkaisia. Michael Scrivenin ja Robert Staken käsitykset edustavat näistä ääripäitä. Suomalaisen nuorisotutkimuksen piirissä tehtävän arviointitutkimuksen kannalta hedelmällisin lähtökohta olisi koostaa nuorisoprojekteja arvioiville tutkijoille jonkinlainen yhteinen perusohjeisto, jossa luonnosteltaisiin arviointitutkijan paikka, velvollisuudet ja vastuu suhteessa arvioinnin kohteisiin ja toiminnan rahoittajiin. Tämä ei tarkoita sitä, että arviointitutkija vapautuisi omaan rooliinsa kuuluvasta itsereflektiosta, mutta jonkinlainen yhteinen perusnormisto toimisi oman roolin jäsentämisen tukena varsinkin silloin kun tutkija toimii projektissa yksin tai jos ongelmia syntyy. Lisäksi suomalaisen nuorisotutkimuksen piirissä tehtävässä arviointitutkimuksessa olisi tilaa kiinteämmälle yhteistyölle arviointitutkimuksen sisältökysymysten pohdinnan osalta. Nuorisotutkimuksen osana harjoitettavan arviointitutkimuksen pitkäjänteisen kehittämisen ja yksittäisen arviointitutkijan kannalta olisi eduksi,

jos Nuorisotutkimusverkosto ottaisi entistä voimakkaammin kattojärjestön roolin. Tutkijoiden vaihtuessa Nuorisotutkimusverkosto edustaisi pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta arviointitutkimuksen saralla. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi säännöllisin väliajoin järjestettäviä koulutustilaisuuksia tai seminaareja ja painopistealueiden määrittelyä arviointitutkimuksen kehittämisessä. Yksittäisen tutkijan kannalta Nuorisotutkimusverkoston merkitys tutkimuspyyntöjen välittämisen ja lisäkoulutustilaisuuksien ohella olisi oman tutkimuksen akateemisessa vertaisarvioinnissa ja tuessa, jota se voisi antaa, mikäli tutkija joutuu hankauksiin kentän tai tutkimuksen tilaajien kanssa. Nuorisotutkimusverkosto voisi myös luoda järjestelmän, joka mahdollistaisi sen suojissa työskentelevien tutkijoiden säännöllisen työohjauksen esimerkiksi luomalla alueellisia työnohjauspiirejä, joissa maantieteellisesti samalla alueella toimiville tutkijoille tarjottaisiin säännöllisin väliajoin tilaisuus osallistua työnohjaajan johdolla tapahtuvaan ryhmämuotoiseen työnohjaukseen.

Arviointitutkimuksen keskeisimpiä ongelmia on tulosten yleistettävyys. Arvioitavat hankkeet ovat usein syntyneet paikallisista tarpeista ja kysynnästä, minkä vuoksi niitä leimaa tietynlainen ainutkertaisuus. Kuitenkin arviointitutkimuksessa tulisi pyrkiä mahdollisimman laajaan hyödynnettävyyteen ja siihen pääseminen edellyttää tulosten yleistettävyttä. Tutkijoiden käyttämien menetelmien yhtenäistäminen vertailukelpoisen arviointitiedon tuottamiseksi on siis vain yksi askel kohti laadukkaampaa tutkimusta. Niin sanotut hyvät käytännöt ovat luotettavimmin havaittavissa, mikäli esimerkiksi kaikista yhteen ohjelmakokonaisuuteen kuuluvista hankkeista on saatavilla yhteismitallista arviointitietoa ja sitä tuottavat tutkijat ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Näin voidaan erottaa valtakunnalliset onnistumiset ja epäonnistumiset paikallisista ja pohtia erojen syitä.

Kaiken kaikkiaan arviointitutkimuksen moniulotteisesta luonteesta seuraa paineita yhtäältä sen systemaattisempaan jäsentämiseen ja organisoitumiseen nuorisotutkimuksen sisällä, toisaalta professionaalisen asteen nostamiseen. Nuorisotutkimuksen piirissä tehtävällä arviointitutkimuksella on edessään monia haasteita, mutta myös loistavia kehitysmahdollisuuksia.

LÄHTEET

- Cederlöf, Petri, *Laatuajattelu ja nuorisotyö? Perustietoa ja näkökulmia nuorisotalan toimijoille*. <http://www.alli.fi/alli/laatu> (23.04.2001) [sivunumeroinen teksti].
- Cederlöf, Petri, "Merkityksestä laatuun. Haasteena nuorisotyön tutkimus" teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki 1999.
- Chelimsky, Eleanor, "The Coming of Transformations in Evaluation" teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications 1997.
- Eder, Donna – Laura Fingerson, "Interviewing Children and Adolescents" teoksessa Gubrium, Jaber F – James A. Holstein (eds.), *Handbook of Interview Research. Context & Methods*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications 2002.
- Eräsaari, Risto – Tuija Lindqvist – Mikko Mäntysaari – Marketta Rajavaara, *Arviointi ja asiantuntijuus*. Helsinki: Gaudeamus 1999.
- Fetterman, David M., "Empowerment Evaluation and Accreditation in Higher Education" teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications 1997.
- Guba, Egon G., *Investigative Journalism* in Smith, Nick L., (ed.), *New Techniques for Evaluation. New Perspectives in Evaluation*. Volume 2. Beverly Hills – London: Sage Publications 1981.
- Guba, Egon G. – Yvonna S. Lincoln, *Fourth Generation Evaluation*. Newbury Park – London – New Delhi: Sage Publications (1989) 1990.
- Holmila, Marja, "Evaluatiotutkimuksesta sosiaalietieteissä" teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Jul-

- kaisuja 8/99. Helsinki 1999.
- Järviluoma, Helmi, "“Ei hän ole tyttö, hän on antropologi!” Muistiinpanoja sukupuolitetulta kentältä”. *Nuorisotutkimus* 1/2002.
- Kaplan, Robert S., - David P. Norton, *Translating Strategy into Action. The Balanced Scorecard*. Boston: Harvard Business School Press 1996.
- Komonen, Katja, *Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 47, Joensuu 2001.
- Laitinen, Erkki K., "Balanced Scorecard saattaisi toimia yliopistossa". *Acatiimi* 5/2001.
- Lincoln, S. Yvonna – Egon G. Guba, *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park – London – New Delhi: Sage Publications (1985) 1989.
- Lumijärvi, Ismo, *Tuloksellisuuden arvioiminen julkisessa hallinnossa*. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia No 133. Hallintotiede 6. 2. painos. Vaasa 1989.
- Lähteenmaa, Jaana, pääkirjoitus. *Nuorisotutkimus* 1/2002.
- Lähteenmaa, Jaana, "Nuorisoprojektit ja evaluutiot – noviisinäkökulmia" teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastausta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki 1999.
- MacDonald, Barry, "Evaluation and the Control of Education" teoksessa Murphy, Roger – Harry Torrance (eds.), *Evaluation Education: Issues and Methods*. London: Harper & Row Publisher 1987.
- Madaus, George F. – Daniel Stufflebeam – Michael S. Scriven, "Programme Evaluation: A Historical Overview". Teoksessa Madaus, George F. – Daniel Stufflebeam – Michael S. Scriven (eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on Education and Human Services Evaluation*. Boston – The Hague – Dordrecht – Lancaster: Kluwer-Nijhoff Publishing 1983.
- Murray, Richard, "Citizens' Control of Evaluations." *Evaluation* Volume 8. Number 1. January 2002.
- Paakkunainen, Kari, "Nuorisotyön evaluaatio 'poliittisen' uudelleen löytämisenä" teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastausta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki 1999.
- Pajala, Sasu – Kari Nyysölä, *Muuria murtamassa. Marginaaliluoret tutkimuskohteena*. http://www.minedu.fi/nuora/ml15_97.html (13.12.2002).
- Patton, Michael Quinn, *Qualitative Evaluation Methods*. Beverly Hills: Sage Publications (1980) 1983.

- Rossi, Peter H, - Howard E. Freeman, *Evaluation. A Systematic Approach 5*. Newbury Park – London – New Delhi: Sage Publications (1979) 1993.
- Saarinen, Taina, “Koulutuksen arvioinnin vaikutukset – esimerkkinä yliopistoarviointi” teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8/99. Helsinki 1999.
- Scriven, Michael, “Evaluation as a Discipline”. *Studies in Educational Evaluation*, Vol. 20 1994.
- Scriven, Michael, “Truth and Objectivity in Evaluation” teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage 1997.
- Stufflebeam, Daniel L., “The CIPP Model for Program Evaluation” teoksessa Madaus, George F. - Michael S. Scriven - Daniel L. Stufflebeam (eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. Boston – The Hague – Dordrecht – Lancaster: Kluwer-Nijhoff Publishing 1983.
- Stake, Robert E., “Advocacy in Evaluation. A Necessary Evil?” teoksessa Chelimsky, Eleanor – William R. Shadish (eds.), *Evaluation for the 21st Century. A Handbook*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage 1997.
- Stake, Robert E., “Program Evaluation, Particularly Responsive Evaluation” teoksessa Madaus, George F. – Michael S. Scriven – Daniel L. Stufflebeam, *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluations*. Boston – The Hague – Dordrecht – Lancaster: Kluwer-Nijhoff Publishing 1983.
- Sulkunen, Pekka, “Evaluutio, interventio ja tiedon kasautumisen mahdollisuudet”. Pekka Sulkusen Rovaniemen sosiologipäivillä 23.3.2001 pitämään työryhmäesitykseen perustuva katsaus. *Nuorisotutkimus* 1/2002.
- Virtanen, Petri, “Evaluointia, arviointia vai arviointitutkimusta”. *Nuorisotutkimus* 4/1997.